

Міністерство освіти і науки України

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Факультет соціальних наук та соціальних технологій

Кафедра політології

Бакалаврська робота

Освітній ступінь – бакалавр

На тему: **«АДВОКАЦІЯ ЕНЕРГЕТИЧНОГО ТРАНЗИТУ
АНАЛІТИЧНИМИ ЦЕНТРАМИ: НІМЕЦЬКА ENERGIEWENDE»**

Виконав: студент 4-го року навчання

Спеціальності

052 Політологія

Душко Ростислав Ігорович

Керівник Амельченко Н. А.

Кандидат філософських наук, доцент.

Рецензент _____

Бакалаврська робота захищена _____

З оцінкою _____

Секретар ЕК _____

« » _____ 20__ р.

Київ – 2020 р.

ПЛАН

Вступ.....	с.3 – 5
1. Теоретичні засади дослідження.....	с. 6 – 16
1.1. Поняття та теорії адвокації.....	с. 6 – 10
1.2. Методологія опитування.....	с. 10 – 12
1.3. Аналітичні центри у німецькому політикумі.....	с. 12 – 16
2. Німецький енергетичний транзит: «Energiewende».....	с. 17 – 38
3. Освічена демократія: результати інтернет-опитування.....	с. 39 – 48
3.1 Фабрики думок та уряд: механізми комунікації.....	с. 38 – 43
3.2 Просування енергетичного транзиту німецькими аналітичними центрами.....	с. 43 – 48
Висновки.....	с. 49 – 50
Список використаних джерел та літератури.....	с. 51 – 60
Додатки.....	с. 61 – 74
Анотація	

Вступ

Актуальність теми дослідження. Сьогодні все більше держав стають на шлях енергетичного транзиту. Забруднення навколишнього середовища, зміна клімату, викиди парникових газів та вичерпаність природних ресурсів є глобальними проблемами, що рано чи пізно зачіпають кожену країну. Вони пов'язані насамперед із застарілістю енергетичного сектору, який у більшості держав досі залежить переважно від горючих корисних копалин, як-то нафти, газу чи вугілля, а також небезпечної атомної енергетики. Німеччина є однією з перших держав, що вирішили радикально реформувати енергетичну сферу та забезпечити себе альтернативними джерелами енергії. Наразі країна проходить через активну фазу реформ – відбувається плавний перехід від традиційної енергетики на повністю відновлювані аналоги, що має на меті зробити ФРН кліматично нейтральною до 2050 року. Це досить комплексний процес, що до цих пір не знайшов належного висвітлення в українській політичній науці. Важливу роль в ньому займає експертна спільнота у вигляді аналітичних центрів. Протягом періоду новітньої історії останні змогли вдало інституціалізуватися у німецькому політикумі і наразі мають власні важелі впливу на вироблення публічної політики. Інтерація німецьких «фабрик думок» та уряду до цього часу майже не потрапляла у фокус вітчизняних досліджень.

Грунтовне розкриття практики політичної адвокації у розвинутій демократичній країні, аналіз історії енергетичного транзиту та механізмів його просування аналітичними центрами є як ніколи актуальними не тільки тому, що дозволяють розкрити характерні особливості політичного процесу «Energiewende», але й тому що уможливають застосування німецького досвіду в реформуванні української енергетичної сфери, яка залежить переважно від традиційних джерел енергії,

насамперед атомної, а також при створенні в Україні прозорої системи комунікації уряду з групами інтересів.

Метою дипломної роботи є розкриття особливостей адвокації аналітичними центрами енергетичного транзиту Федеративної Республіки Німеччини.

Для досягнення цієї мети дипломної роботи було визначено такі **завдання**:

1. Визначити особливості адвокації як політичної практики
2. З'ясувати місце аналітичних центрів у політичному процесі ФРН
3. Прослідкувати генезу та специфіку німецького енергетичного транзиту (Energiewende)
4. Визначити особливості комунікації аналітичних центрів з органами влади
5. Розкрити просування енергетичного транзиту німецькими аналітичними центрами

Об'єктом дослідження є енергетичний транзит Федеративної Республіки Німеччини, а **предметом** – адвокація енергетичного транзиту аналітичними центрами як складова політичної практики Федеративної Республіки Німеччини.

Теоретико-методологічні засади дослідження. Дослідження ґрунтується на теоріях адвокації, розроблених у працях Е. Рей, С. Шпрехман, Е. Пелтон, Г. Шелдона, Е. Райт, С. Бацюк, М. Грегор, Р. Безус, С. Буртак. В якості підґрунтя дослідження виступають розробки питань німецького енергетичного транзиту такими авторами, як Д. Джейкобс, Ю. Хейк, В. Фішер, С. Венгхаус, К. Векенброк, К. Маубах, К. Сюльсен, М. Хіссмемоллер, Е. Шмід, Б. Кнопф, А. Пехан, Ф. Джоас. В основу методології дослідження покладені також напрацювання таких науковців як В. Гельнер, Г. Паутц, К. Тушхофф, Д. Звягіна, С. Внучко, Л. Мельник, М. Паталонг, О. Сидорчук з проблематики німецьких аналітичних центрів.

Методи дослідження. Для досягнення поставлених завдань у роботі використовувалися такі методи: історичний – для висвітлення генези та еволюції

енергетичного транзиту у ФРН, а також розвитку практики адвокації і аналітичних центрів для просування цього транзиту у Німеччині, порівняльний – для виокремлення окремих етапів енергетичного транзиту, системний – для розкриття взаємозв'язку аналітичних центрів та енергетичної політики, case-study – для якісного аналізу окремих випадків політичної адвокації у ФРН, інтернет-опитування німецьких аналітичних центрів, а також обробка, якісний аналіз та узагальнення результатів цього опитування для отримання релевантної інформації на тему.

Джерельну базу дослідження складають нормативно-правові документи Федеративної Республіки Німеччини (закони, урядові програми, постанови, розпорядження, звіти, місцеві та федеральний бюджети, висновки спеціальних комісій), аналітичні напрацювання німецьких аналітичних центрів у галузі енергетичного транзиту, розвідки фахівців з енергетичної політики, результати власного інтернет-опитування німецьких аналітичних центрів.

Структура та обсяг дипломної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку джерел та літератури та додатків. Перший розділ поділяється на три підрозділи, третій – на два підрозділи. Загальний обсяг роботи становить 59 сторінок, з них 49 – обсяг основної частини.

1. Теоретичні засади дослідження

1.1 Поняття та теорії адвокації

Процес ухвалення рішень у політичній системі є дуже складним і піддається багатьом різним впливам як ззовні, так і зсередини. Чисельні групи акторів у сучасному суспільстві, як-то олігархічні клани, неприбуткові громадські організації, політичні партії, політики, уряд, представники великої індустрії, суспільно-політичні рухи та навіть міжнародні організації намагаються вплинути на політиків аби просунути певні політичні рішення. Перефразовуючи сказане, усі вони час від часу займаються політичною адвокацією.

Термін «адвокація» досить широкий і охоплює багато політичних процесів. Так, теоретики адвокації відносять, наприклад, лобіювання, демонстрації, бойкоти, вплив на законодавчий процес і т. ін. до політичної адвокації. Проте, незважаючи на широку теоретичну базу для названих вище понять, сам, власне, термін «адвокація» і досі залишається мало вивченим та слабко розкритим як у вітчизняній, так і у зарубіжній науці. Дослідники Ген Шелдон та Емі Райт з цього приводу зазначають наступне: «Проте, в той час як практики адвокації розвинулися, їх теоретичне обґрунтування не просунулося. Це однозначно не через нестачу теорій політичного процесу, але через обмежене застосування політичної адвокації» [57, с. 166]. Тим не менш, концепт адвокації для цього дослідження є найбільш теоретично та емпірично релевантним, і тому потребує певного рівня концептуалізації.

Одним з головних теоретиків адвокації є Елізабет Рей. У своїй статті «Розуміння слова адвокація: контекст та використання» вона стверджує, що оскільки адвокація досить широке поняття, необхідно його визначати відповідно до контексту, у якому воно вживається. Вона розділяє адвокацію на спрямовану на уряд з одного боку, та на спрямовану на суспільство з іншого. Даний концепт використовувався і в цьому дослідженні при розробці опитування.

«Урядова» адвокація стосується насамперед впливу на політичних акторів: депутатів, суддів, міністрів, їх помічників, бюрократію тощо. Це може бути просування певного політичного рішення, законопроєкту, постанови, указу, реформи і т. д. «Адміністративна адвокація ... фокусується на адвокації протягом імплементаційної фази політичного процесу, коли правила та регуляції промульгуються, а системи надання послуг плануються та створюються, іноді зі зворотнім зв'язком з суспільством [56, с. 5]. Натомість соціально-орієнтована адвокація полягає у «формуванні громадської думки, визначенні політичних пріоритетів на повістці дня та мобілізації громадськості» [там само]. Такий поділ дозволяє висвітлити не лише відносини суб'єкта та об'єкта адвокації (тобто адвоката та суспільства/уряду), але й взаємозалежність суспільства та політики.

Вагомий внесок у розробку теорії адвокації зробили також Софія Шпрехман та Емілі Пелтон. Вони розробили ґрунтовний посібник для громадської організації CARE, який містить як теоретичні узагальнення та концептуалізацію адвокації, так і суто практичні способи і механізми ведення адвокаційних кампаній. Їх напрацювання також використовувалися у даному дослідженні. Отже, за Шпрехман та Пелтон, адвокація – це «стратегія, що використовується по всьому світові неурядовими організаціями, активістами та навіть policy maker'ами для впливу на політику» [58, с. 2] або ж іншими словами, це «зважений процес впливу на ухвалювачів політичних рішень» [там само].

Вже згадані вище американські науковці Ген Шелдон та Емі Райт, скомпільовавши напрацювання Е. Рейд, С. Шпрехман, а також інших теоретиків адвокації, у своїй роботі «Організації політичної адвокації: концептуальна основа для поєднання теорії та практики», де вони дають найбільш повну дефініцію політичної адвокації. Найважливішими її рисами є: по-перше, політична адвокація ініціюється громадянами, які часто представлені неприбутковими організаціями; по-друге це зважений процес впливу на виробників політичних рішень або

суспільство; по-третє, ціль адвокації – змінити політику або політичний процес [56, с. 165]. Отже, «політична адвокація визначається як навмисні, ініційовані громадськістю дії для впливу на процес вироблення політичних рішень» [там само].

У вітчизняній науці розробкою поняття «адвокація» займалася зокрема Світлана Бацюкова. Вона дуже чітко висловила з приводу нерозробленості адвокації у вітчизняній політології: «Через недослідженість адвокацію, наприклад, часто розуміють як захист у суді або як приватну адвокатську практику, часто пов'язують тільки із право-захисною сферою, що звичайно, ще більше заплутує нас у розумінні цього поняття» [1, с. 77]. Звісно, адвокація не обмежується суто вказаними практиками і активно застосовується у політичній сфері, а тому вона повинна бути предметом політологічної науки. В цьому сенсі адвокацію слід розуміти як просування політики, вплив на політичне: «влада стає як мішенню, так і метою адвокації» [1, с. 80].

За С. Бацюковою адвокація має дві головні характеристики: масовість та спрямованість на зміни. Перший критерій показує, що для адвокативних кампаній зазвичай залучається багато людей. Однак, на нашу думку, хоч це й справджується для більшості випадків, існують виключення, де суб'єктами адвокації є лише невеликі групи осіб. Те з чим не посперечаєшся, це те що адвокація завжди *прагне* отримати якомога більше підтримки з боку суспільства, позаяк це значно підвищує шанси вплинути на публічну політику і досягти змін.

Варто пояснити, чому суміжний та великою мірою краще розроблений термін «лобіювання» для цієї роботи не підходить. Під лобіюванням зазвичай розуміється «діяльність організацій, яка впливає на органи державної влади з метою сприяння власним інтересам, при чому ці організації, на противагу партіям, не готові самі брати відповідальність за владу в країні» [8, с. 19]. Таким чином лобіювання дуже часто сприймається як щось негативне, оскільки це явище породжується приватним, а не суспільним інтересом. Це є також ключовою відмінністю від

адвокації – вона ініціюється громадськістю і спрямована на створення суспільного блага.

Натомість в академічних колах деякі вчені притримуються тої думки, що законодавче регулювання лобізму може сприяти, наприклад, прозорості відносин держави і бізнесу. «Нейтральне визначення» лобізму можна сформулювати наступним чином: «лобізм – це феномен політичного життя, в основі якого лежить здійснення групами інтересів впливу на інститути державної влади» [там само].

Це досить схоже на те, що являє собою адвокація, а подекуди навіть дозволяє краще описати процеси впливу на політику. Однак, у німецькій політичній системі існує перелік лобістів, що має назву «Відкритий список зареєстрованих об'єднань при Бундестазі» (нім. Öffentliche Liste über die beim Bundestag registrierten Verbände). «Відповідно до рішення німецького Бундестагу від 21 вересня 1972 року голова Бундестагу веде відкритий список, у якому можуть зареєструватися об'єднання, що представляють інтереси у Бундестазі та федеральному уряді» [51]. За законодавством, той хто збирається щось лобіювати повинен відкрито це задекларувати. При декларації зазвичай вказується загальна інформація, що розміщена у вільному доступі для всіх бажаючих.

Хоча деякі науковці називають цю систему слабо регульованою [16, с. 427], однак вона все-таки накладає рамки на потенційних лобістів з одного боку, та дає можливості з іншого. Приміром, лише офіційні лобісти допускаються до відкритих засідань Бундестагу чи беруть участь у спеціальних комісіях. Хоча уряд та парламент мають право за власним розсудом запрошувати до цих подій тих, кого вважають за потрібне. Це дає аналітичним центрам певні переваги, та детальніше про причини, чому аналітичні центри не реєструються як лобісти та навіть не вважають себе такими викладено у розділі 3.

З причин викладених вище, під терміном «політична адвокація» у цій роботі розуміється наступне: цілеспрямований вплив суспільно-політичних авторів на процес ухвалення політичних рішень, що має на меті досягнення публічного блага.

Адвокація багатогранне політичне явище, і спектр методів у її арсеналі надзвичайно широкий. Першими спадають на думку медійні кампанії, протести, бойкоти, страйки на підтримку якоїсь політики. Ці механізми доступні практично кожному громадянину демократичної країни. Однак є й більш вузькі та специфічні методи, доступні лише експертним колам. Це може бути надання консультацій, особистий контакт із політиками, розробка заходів публічної політики, факт-чекінг, дистрибуція політичних ресурсів, блогінг, хостинг публічних івентів тощо. Власне, одна з цілей цієї роботи – визначити, якими саме методами адвокації послуговуються аналітичні центри при взаємодії з владою.

1.2 Методологія опитування

Для отримання релевантних даних стосовно впливу аналітичних центрів на німецький енергетичний транзит було вирішено провести інтернет-опитування по електронній пошті.

За даними різних джерел, у Федеративній Республіці Німеччині наразі діють близько двохсот аналітичних центрів [48; 52; 63]. Спектр їх інтересів та поле діяльності досить широкий і подекуди не має жодного стосунку до екології, енергетики чи навіть економіки. Тому виникла необхідність зменшити кількість центрів-респондентів і виключити центри які взагалі не займаються питаннями дотичними до «Energiewende» (наприклад Transparency International).

Для відбору аналітичних центрів було взято визначення Пенсільванського університету: «Аналітичні центри – це орієнтовані на аналіз та залучення до публічної політики організації, що роблять дослідження політичного спрямування, аналітику та поради стосовно внутрішніх та міжнародних проблем, таким чином

надаючи можливість виробникам політичних рішень та громадськості приймати осмислені рішення стосовно публічної політики» [48, с. 13].

На основі даних інтернет-директорій, попередніх досліджень та існуючих джерел, а також вільного пошуку у мережі інтернет було відібрано 158 німецьких аналітичних центрів, спеціалізація яких стосується різноманітних аспектів німецького енергетичного транзиту. У ці центри було розіслано лист-запит на проходження опитування (який виступив також у ролі звернення до респондента) до якого було прикріплено посилання на google-форму для заповнення анкети, а також лист підтримки, люб'язно наданий Школою політичної аналітики НаУКМА.

Окрім звернення та інструкцій з проходження опитування анкета складається з трьох умовних блоків. *Перший* містить загальні контактні та функціональні запитання про організацію-респондента: назва, місце знаходження, сфера інтересів, розмір, джерела фінансування. Зазвичай в більшості випадків цю інформацію можна знайти у вільному доступі в мережі інтернет, але вони були включені для зручності опрацювання результатів анкетування.

Другий кластер присвячено запитанням, які мають пролити світло на те, за яких умов та в який спосіб загалом відбувається комунікація фабрик думок з урядом. Вони включають у себе питання про частоту «спілкування» з політичним сектором, способи в які це відбувається та їх ефективність. Цей блок складається з відкритих, закритих та напівзакритих питань, які були розроблені для отримання якомога повнішої інформації. Він також містить табличні запитання і запитання-фільтр, яке покликане відсіяти центри, що не займаються політичною адвокацією взагалі.

Третій блок розбитий на дві частини: одну частину питань відведено на запитання про політику «Energiewende», іншу – на її просування центрами-респондентами. Відповіді на запитання *першого підблоку* мають на меті зібрати саме експертне бачення позитивних та негативних аспектів енергетичного

транзиту: справедливу, аргументовану наукову критику чи схвалення, що органічно доповняють цю роботу.

Другий підблок має найвагоміше значення для цього дослідження і стосується власне адвокації аналітичними центрами політики «Energiewende». Він дає змогу: визначити, насамперед, чи здійснюється та як здійснюється адвокація енергетичного транзиту на урядовому рівні (як місцевому так і федеральному); виокремити аспекти взаємодії мозкових центрів з громадськістю; зібрати емпіричні дані по реальних кейсах адвокації та поради щодо імплементації німецького досвіду в Україні; зібрати корисні матеріали для даного дослідження. Як і попередні кластери, задля повноти інформації третій блок містить відкриті, напіввідкриті та закриті запитання; звичайні та табличні запитання, запитання-фільтри та контрольні запитання. Наприкінці опитування знаходяться службові запитання щодо можливого у майбутньому зворотного зв'язку з респондентом.

Загалом анкета здизайнована таким чином, аби зібрати якомога більше інформації про адвокативну активність аналітичних центрів в рамках просування політики «Energiewende».

1.3 Аналітичні центри у німецькому політикумі

Аналітичні центри в якості суб'єктів політики з'явилися в Федеративній Республіці Німеччині після Другої світової війни, а «витоки деяких науково-дослідницьких інститутів виходять з Веймарської республіки і навіть кайзерівської Німеччини» [5]. У зв'язку з цим на сьогоднішній день можна говорити про високий рівень інституціалізації «мозкових трестів», а також їх впливовість у німецькому політикумі.

За чисельністю аналітичних центрів Німеччина входить до топ-10 світу, де посідає шосте місце і поступається лише США, Індії, Китаю, Великобританії та Аргентині. Кількість активних «мозкових центрів» за даними Пенсільванського

університету тут дорівнює 218 [48, с. 41]. Для порівняння, в Україні наразі працює лише 39 [48, с. 43]. При цьому німецькі фабрики думок стабільно посідають провідні позиції у різноманітних рейтингах. Так, 25 центрів за результатами дослідження Пенсільванського університету входять до найвпливовіших у Західній Європі. А також сім «зелених» дослідницьких центрів входять до сотні найбільш впливових у світі [48].

Аналітичні центри у Німеччині мають досить довгу історію та певну специфіку функціонування. Розробці цієї проблематики присвячена низка досліджень іноземних та вітчизняних науковців. Так, російська науковець Дар'я Звягіна стверджує, що «сьогодні Німеччина має найбільш розвинуту і багаточисельну мережу аналітичних центрів у Європі» [5]. Ця мережа характеризується багатьма різними видами інститутів: «університети без студентів», політичні фонди (нім. *Stiftungen*), дослідницькі центри при університетах. Вона пропонує декілька можливих способів класифікації німецьких аналітичних центрів: за видом діяльності (загального спрямування та спеціалізовані центри), за місцем функціонування (при університетах, при фондах, чи окремі заклади), або за науковою орієнтацією (на практику чи на фундаментальні дослідження). Д. Звягіна наголошує на тому, що ці центри зазвичай є незалежними організаціями, які не входять до урядових структур, а проте часто з ним співпрацюють чи фінансуються [там само].

Дещо інший погляд на систему аналітичних центрів Німеччини висловлює українська дослідниця Внучко Світлана Миколаївна: «У Німеччині існує досить невелика кількість інституцій, які чітко відповідають організаційно незалежним аналітичним центрам американського типу. Більш типовим для ФРН є дослідні інститути та радницькі підрозділи, які входять до складу якого-небудь фонду або групи інтересу. Лише незначна кількість аналітичних центрів є організаційно незалежними. Урядові та адміністративні радницькі підрозділи переважають у

сфері політики. Це є типовим для парламентської системи на зразок німецької, де законодавчі органи не створюють закони, як це має бути, а в основному займаються тим, що ретельно розглядають законопроекти, які надходять від виконавчої гілки уряду» [2, с. 8]. На нашу думку, реальна ситуація знаходиться дещо посередині між наведеними твердженнями, що показують результати проведеного опитування.

Спільне дослідження німкені Катрін Сюльсен та нідерландця Маттейса Хісхемоллера, присвячене лобіюванню енергетичного транзиту бізнес-сектором, також частково стосується аналітичних центрів. Однією зі стратегій бізнесу при просуванні біоенергетики вони визначають «глибоке лобіювання», тобто таке, яке залучає аналітичні центри, публікації досліджень, контакти з журналістами тощо [60, с. 4]. Вони також зазначають наступне: «аналітичні центри відіграють роль у впливі на політику шляхом публікацій або сублімінальних повідомлень. Особливо велика четвірка регулярних комісій. Вони часто наголошують на дороговизні сонячної фотовольтаїки, в той час як дослідження стосовно вітряного, сонячного чи біомасового секторів підкреслюють переваги цих альтернативних джерел енергії. Деякі респонденти вказують, що наукові публікації мають вплив на політичних стейкхолдерів і цитуються у політичних виступах. Хоча важко заперечувати наукову коректність, ці дослідження відображають частину інтересів бізнес-сектору» [60, с. 5].

Низка досліджень Гартвіга Паутца, присвячених ролі аналітичних центрів у реформуванні Соціал-демократичної партії Німеччини та ринковій реформі показує можливість аналітиків впливати не лише на урядові програми, а й на акторів політичного процесу. Науковець підкреслює успішну роль мозкових центрів у частковому формуванні та зміні партійного дискурсу, а також імплементації окремих політик [53, с. 289]. Хоча він також зазначає, що «Міра, до якої зовнішня експертиза була в змозі змінювати політику та програмні дебати залежала від сили

внутрішніх політичних структур, що виступають в ролі фільтрів та брамників, та від схильності відповідних лідерів користуватися порадами» [там само].

Ці тези про участь аналітичних центрів у дискурсивній боротьбі гармонійно доповнюються працею Крістіана Тушхофа, присвяченій ролі медіа та фабрик думок у публічних обговореннях промови колишнього федерального президента Йоахіма Гаука [64]. Основним висновком цієї роботи є те, що аналітичні центри все менше виконують роль мосту між науковою спільнотою та політикою, натомість все більше беручи відкриту участь у політичних дебатах та громадських обговореннях.

Говорячи про українські дослідження німецьких мозкових центрів, неодмінно необхідно згадати спільний проєкт фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва та Інституту європейської політики «Аналітичні центри в Україні та Німеччині: головні розбіжності та перспективи співпраці». Ця розвідка містить цікаві дані щодо погляду респондентів з аналітичних центрів на самих себе: «установа, яка в першу чергу займається аналізом актуальних політичних, соціальних та економічних подій, публікує ґрунтовні, засновані на фактах, аналітичні матеріали, слугує платформою для обміну між експертами та здійснює консультування з питань політики» [6, с. 8]. Тут також ідеться про адвокаційну функцію: «Респонденти говорили в цьому контексті здебільшого про просування або донесення, які відбуваються шляхом якомога більшого за обсягом поширення наукових або аналітичних продуктів, в результаті чого здійснюється вплив на політичний дискурс. Інструментами для цього вважаються публічні заходи, неформальні зустрічі та публікації, які виходять як і онлайн, так і в друкованому вигляді. Важливу роль також відіграють бюлетені, які презентують поточний аналіз та інформують широкий загал про роботу аналітичного центру, відповідно до цільової аудиторії. Під поняттям адвокаційна функція (захист інтересів), на відміну від терміну вплив, навпаки, мається на увазі переважно спроба розробити і представляти певні позиції в якості інституту» [там само]. Варто звернути увагу, що

респонденти в цьому контексті взагалі не говорили про фінансування чи залежність від уряду.

Вище вже зазначалося, що аналітичні центри часто-густо можуть представляти чийсь інтереси, хоч і роблять це з академічних позицій. Звісно, думки експертів що працюють на велику вугільну індустрію та на партію зелених з приводу енергетичного транзиту радше за все будуть значно відрізнятися, проте «У Німеччині, однак, зі слів опитаних, є загальноприйнятим, що аналітичний центр як інституція може представляти певну позицію, тим не менш, експерти мають незалежну думку» [6, с. 9].

Зрештою, в цілому можна говорити про високий ступінь впливовості та інституціалізованості аналітичних центрів у Федеративній Республіці Німеччині. Тим не менш, міра цього впливу, інструменти, які використовуються при консультаціях з урядом, ситуація на політичній арені, політики, які просуваються – усе це визначає межі можливостей аналітичних центрів бути справді потужним суб'єктом вироблення політики.

У зв'язку з цим, аби отримати релевантну інформацію щодо вказаного вище, необхідно досліджувати кожен окремий випадок співпраці фабрик думок з політичними акторами над публічною політикою.

2. Німецький енергетичний транзит: «Energiewende»

Минуле століття подарувало людству безліч чудових благ. Науково-технічний прогрес кардинально змінює планету: в тому, що колись вважалося корисним та необхідним раптово знаходять непоправні недоліки. Промислова революція показала нам, як правильно використовувати корисні копалини на благо людства, але вже зараз ми стикаємося з небажаними наслідками людської діяльності: зміна клімату, забруднення навколишнього середовища, викиди парникових газів. За таких обставин багато держав стають на шлях енергетичного транзиту аби захистити природу та забезпечити себе альтернативними джерелами енергії. І хоча існують загальні нариси та патерни для здійснення енергетичного транзиту, кожна держава великою мірою сама визначає свої цілі, пріоритети, завдання та стратегії у цьому нелегкому процесі.

Німецька «Energiewende», або ж енергетичний транзит, не є виключно відмовою від ядерної енергетики, і тим більше вона не виникла за один день після вибуху на Фукусімській атомній електростанції, а є результатом довготривалого культурно-історичного розвитку. Так само вона не є просто одним великим законом, який регулює усі аспекти трансформацій – натомість це система різноманітних нормативно-правових актів, політичних і соціальних практик та потенційних проєктів, що почала формуватися у ХХ столітті.

Корені «Energiewende» Німеччини можна прослідкувати аж до енергетичної політики повоєнної ФРН. На момент об'єднання Американської, Французької та Британської зон окупації у єдину державу, автономної енергетичної політики у Німеччині не існувало – енергетика вважалася частиною економічної політики [38, с. 3]. Тим не менш, перед урядом стояло важливе завдання відбудувати пошкоджену під час Другої світової війни енергетичну інфраструктуру та забезпечити країну стабільними, ефективними та безпечними джерелами енергії. «Для цього Німеччина обрала стратегію фокусування на внутрішніх джерелах енергії, таких як

буре вугілля та антрацит (вугільна економіка), з метою постачання якомога доступнішої та безпечної енергії як тільки можливо» [там само]. Вугілля з Північної Рейн-Вестфалії та Саару зрештою значною мірою посприяло повоєнному економічному буму в Західній Німеччині [13].

Разом з тим в ті часи значного розвитку набувала атомна енергетика. Під час війни дослідження в сфері ядерної енергетики використовувалися головним чином для військових цілей. З закінченням війни наявні розробки можна було примінити для виконання нових, мирних завдань. Атомна енергетика почала приваблювати десятки держав, адже здавалося, що вона мала беззаперечні переваги: надійність, доступність, відсутність шкідливих викидів у атмосферу, незалежність від покладів енергетичних ресурсів (як-то нафти, газу, вугілля). Сполучені Штати Америки, Союз Радянських Соціалістичних Республік, країни Західної Європи та Азії розпочали будівництва атомних електростанцій. Атомна енергетика проникає у повсякденний дискурс. Лунають гасла мирного атому, створюється премія «Атом для миру», а президент США Дуайт Ейзенгауер з трибуни ООН закликає використовувати ядерну енергетику на благо миру.

ФРН не стала винятком і також доєдналася до вищезазначених процесів. У 1955р. запускається перша німецька атомна програма, створюються Федеральне міністерство ядерних справ та Атомна комісія, а у 1957р. ФРН вступає до Європейської спільноти з атомної енергії (Євроатом). Уряд починає сильно інвестувати у розвиток атомної енергетики, будуються атомні електростанції та створюються місця для зберігання ядерних відходів. Протягом 1960х років ці тенденції зберігаються, і ядерна енергетика стає важливою частиною енергетичної політики Німеччини [38, с. 3].

Протягом 1970х років у німецькому суспільстві набувають поширення екологічні та антиядерні рухи, в політичному дискурсі активно артикулюються проблеми зберігання ядерних відходів, забруднення навколишнього середовища, зміни

клімату. Атомна енергетика починає сприйматися не лише як благо, а й як загроза. Яскравим підтвердженням наведеної тези є масові протести у місті Віль (земля Баден-Вюртемберг) проти спорудження атомної електростанції у регіоні. У 1973р. поблизу міста було заплановано будівництво АЕС, яке розпочалося у 1975р. Проте, внаслідок активних демонстрацій та протестів місцевих жителів, у 1977р. будівництво станції були змушені припинити. «Опозиція проти АЕС призвела до поразки не лише проєкту у Віль. Невелика група людей, які були проти атомної енергетики в цілому, та проти проєкту у Віль зокрема, у 1977р. заснували організацію «Інститут прикладної екології», коротко «Еко-Інститут» із центром у сусідньому Фрайбургу» [47, с. 41].

У 1976р. проти атомної енергетики у загальнонаціональному опитуванні висловилися 47% громадян [28]. Разом з цим у 1979р. світову спільноту сколихнула Аварія на АЕС Три-Майл-Айленд, у ході якої відбулося пошкодження ядерного ректора та стався частковий витік палива. Ця катастрофа «спричинила величезну моральну та матеріальну шкоду атомній енергетиці. У США, які являлися лідером в атомній енергетиці, з 1979р. припинилися замовлення на будівництво АЕС, а також зменшилося їх будівництво в інших країнах» [3].

Описані події зачепили і Німеччину. Саме на початку 1980х років із хаотичного «зеленого» руху виникають організації: політичні партії, зокрема партія Зелених (die Grünen), громадські організації, аналітичні центри. Фахівці з Еко-Інституту зіграли важливу роль не лише у протестах проти атомної енергетики, а й у створенні перспективної та, головне, можливої альтернативи. Саме вони поклали початок тому, що зараз називається політикою енергетичного транзиту, оскільки навіть авторство терміну «Energiewende» належить їм.

Слово «Energiewende» при перекладі на українську мову можна тлумачити як енергетичний поворот, розворот чи транзит. Вперше воно з'явилося у 1980-му році, коли Еко Інститут опублікував досить ґрунтовну наукову роботу під назвою

«Енергетичний розворот: розвиток та процвітання без нафти та урану». Робота була цілком присвячена обґрунтуванню необхідності відмови від горючих корисних копалин як джерела енергії та заміни їх більш екологічними еквівалентами: «Теза цієї книги в тому, що для Федеративної Республіки (та для індустріальних держав в цілому) є необхідним принципово радикальний поворот в енергетичній політиці. Ми хочемо представити нову стратегію для майбутнього постачання енергії, яка після ретельної перевірки видається технічно можливою, економічно і політично (суспільно) вигідною, і яка обіцяє уникнути крахів попереднього курсу» [46, с. 13]. Окрім цього, автори наголошували на тому, що економічний розвиток можливий без збільшення споживання електроенергії. У роботі зазначається, що є можливим варіант, коли у 2030р. 50% енергії надходитиме від вугілля, а інші 50% від відновлюваних джерел енергії.

Безумовно, надзвичайно важливий вплив на публічний дискурс також справила аварія на Чорнобильській АЕС у 1986р: «опитування тепер показували, що вперше більшість населення підтримувало відмову від атомної енергетики ... після чорнобильської катастрофи 86% німців були за відмову від ядерної енергетики, включаючи 17% тих, хто виступав за негайне припинення цивільного використання атомної енергії» [38, с. 5]. Після неї було створено Федеральне міністерство з навколишнього середовища, захисту природи та ядерної безпеки, яке існує й дотепер. Після катастрофи партія Зелених закликала уряд негайно закрити існуючі АЕС а Соціал-демократи визнали необхідність відмови від ядерної енергетики. Тим не менш, владна коаліція ХДС/ХСС та ВДП не змінили своїх про-ядерних настроїв [66, с. 11].

Соціальні процеси 1980х років поставили питання захисту навколишнього середовища на повістку дня. Усі без виключення німецькі партії розуміли необхідність боротьби зі зміною клімату, видами парникових газів, забрудненням природи. У 1990 році була створена перша кліматична дослідницька комісія, яка у

своїх результатах висловила необхідність зменшити викиди парникових газів на 80% до 2050 року. Важливість кліматичного питання змусили уряд Гельмута Коля ухвалити в 1990 році перший загальнонаціональний План дій щодо зміни клімату, а у 1991 році було розроблено першу стратегію підтримки відновлюваної енергетики [66, с. 11]. Після об'єднання Німеччини енергетичний сектор колишньої НДР зазнав повної реструктуризації – було закрито 6 АЕС, а вугільні ТЕЦ пройшли модернізацію [там само].

З вище викладеного стає зрозуміло, що хоча спершу у повоєнній Німеччині на атомну енергетику поклалися великі надії та сподівання, вона не змогла їх виправдати. Протягом 1970х та 1980х років у суспільстві зростала недовіра до АЕС, поширювалися «зелені» політичні настрої, з'явилася явна опозиція традиційним імпортом джерелам енергії на політичному та громадському рівнях. Але, попри це, «під час канцлерства Гельмута Коля та консервативно-ліберальної коаліції ХДС/ХСС та Вільної демократичної партії в енергетичній політиці протягом 1982 – 1998рр. не відбулося значних змін» [42]. Навіть підписання ФРН Кіотського протоколу не підштовхнуло уряд до розробки адекватної стратегії боротьби зі зміною клімату та викидами вуглекислого газу. Перші серйозні зсуви у енергетичній політиці відбулися лише після того як Соціал-демократи та партія Зелених виграли вибори у 1998. Тоді їхній уряд вирішив відмовитися від атомної енергетики так швидко, як тільки можливо [там само].

З входженням до владної коаліції та уряду партії, яка від початку свого існування виступала за впровадження альтернативних джерел енергії та захист навколишнього середовища стали можливими справжні зміни в енергетичній політиці Федеративної Республіки Німеччини. Представники зелених зайняли пости міністра закордонних справ, міністра продовольства та сільського господарства, охорони здоров'я і, найголовніше, пост міністра навколишнього середовища, захисту природи та ядерної безпеки. Але й їх колеги по коаліції, соціал-

демократи, після аварії на Чорнобильській АЕС також змінили власне ставлення до енергетичної політики, і в цілому поділяли настрої Зелених. Саме з цього часу можна розпочати відлік розробки нормативно-правової бази політики «Energiewende» у тому вигляді, в якому вона існує зараз. Адже починаючи з 1998р. енергетична політика переходить із виміру громадського активізму у суттєво інший вимір – політичний.

За часів правління коаліції соціал-демократів та зелених було розроблено та впроваджено основоположний енергетичний закон EEG (нім. Erneuerbare-Energien-Gesetz), або ж закон про відновлювану енергетику. Його було прийнято у 2000 році: «Потреба у EEG 2000р. проявлялася з-поміж іншого у зростаючій кількості вітрогенераторів, зобов'язаннях знизити викиди парникових газів на 21% до 2010 року в рамках Кіотського протоколу, а також через те що внаслідок «Закону про подачу електроенергії» тарифи відновлюваної енергетики почали впливати на розвиток цін на електроенергію, які більше економічно не залежали [виключно] від діяльності електростанцій» [30].

За новим законом було встановлено досить високі фіксовані тарифи на постачання електроенергії з відновлюваних джерел. Аби змусити операторів мереж купляти такий дорогий струм, окреме положення закону просто змусило їх це робити у конкретному обсязі. Зелений тариф встановлювався на 20 років. Таким чином уряд прагнув стимулювати не лише розвиток та діяльність уже наявних технологій і підприємств, але й створення нових, оскільки відтепер альтернативна енергетика могла повноцінно конкурувати із більш традиційними вугільною, газовою, нафтовою та ядерною енергетикою. З-поміж іншого, закон про відновлювану енергетику (EEG) задекларував ціль подвоїти частку відновлюваної енергетики у виробництві електрики до 2010р. Та протягом 2000х років частка альтернативної енергетики зросла навіть більше: від 37,9 терават-годин у 2000-му році до 105,5 терават-годин у 2010-му [37]. «Німецькі ринки сонячних панелей та

вітрової енергетики продовжували переростати у найбільші ринки в Європі. Проблеми зміни клімату та захисту клімату були експліцитно сформульовані у EEG та названі причиною підвищення підтримки для відновлюваної енергетики» [38, с. 9]. З певними змінами цей закон продовжує діяти дотепер.

Також ключовою подією цього періоду «червоно-зеленої» коаліції стала домовленість федерального уряду та постачальників електроенергії повністю відмовитися від атомної енергетики. З боку уряду документ підписали канцлер, міністр навколишнього середовища та міністр економіки. З боку енергетичних концернів – глави E.ON SE, RWE AG, EnBW AG та HEW AG. Хоча домовленість не передбачала чіткої дати закриття всіх АЕС, вона окреслювала політико-економічний шлях створення «без'ядерного» ринку електроенергії. За АЕС закріплювалися фіксовані квоти на виробництво струму а їх вік не повинен перевищувати 32 роки [62]. Пізніше у 2002 році ця домовленість переросла у «Закон про впорядковане закінчення використання атомної енергії для промислового виробництва електроенергії». Закон передбачав наступні положення: заборона на спорудження АЕС у Німеччині, регулярні перевірки існуючих АЕС, заборона переробки німецьких ядерних відходів закордоном а також заборона прямої утилізації неперероблених радіоактивних відходів [35]. Тим не менш, лише дві АЕС були закриті відповідно до встановлених часових рамок, у 2003 та 2005 роках.

Здавалося б, що після поразки на виборах коаліції соціал-демократів та зелених і приходом до влади ХДС/ХСС і Вільної демократичної партії уряд відмовиться від попереднього енергетичного курсу. Проте сталося з точністю до навпаки. У коаліційній угоді ХДС/ХСС та ВДП домовилися не просто про збереження EEG та статус-кво, а й про його покращення. У розділі «відновлювана енергетика» коаліційної угоди зазначається наступне: «Важливим елементом наших захисту навколишнього середовища та енергетичної політики є екологічно та економічно доцільна розбудова відновлюваної енергетики» [32, с. 52]. Тут також визначалися

амбіційні цілі для подальшого розвитку альтернативної енергетики. Так, наприклад декларувалося, що до 2010 року частка відновлюваних джерел енергії у виробництві електроенергії повинна становити щонайменше 12,5%, а до 2020 року – 20%; у загальному ж виробництві енергії до 2010 року заявлена цифра становила 4,2%, а до 2020 – 10% [там само].

За першого терміну канцлерства Ангели Меркель у 2007 році також було запущено урядову «Інтегровану енерго-кліматичну програму»: «Ми повинні робити більшу ставку на власні джерела енергії та на відновлювану енергетику. І ми потребуємо більше неуглецевої енергії» [36]. Обсяг запланованих коштів на розвиток галузі від 2005 по 2020 роки становив 100 мільйонів євро [там само].

Хоча уряд Ангели Меркель всіляко підтримував розвиток альтернативної енергетики, а її саму навіть стали називати «кліматичною канцлеркою» [61], питання атомної енергетики залишалося дискусійним та невирішеним. Тому коли у 2009 році після виборів ХДС/ХСС та ВДП заявили про свої плани продовжити терміни експлуатації існуючих атомних електростанцій, у суспільстві спалахнула жвава дискусія [42, с. 224]. У федеральному уряді було розроблено детальний енергетичний план на найближчі десятиліття, який дістав назву «Енергетичний концепт» (нім. *Energiekonzept*). Уряд наголошував на тому, що продовження життєвого циклу АЕС та збереження атомної енергетики необхідне для амортизації та вдалого проходження енергетичного транзиту. А прибутки від виробництва атомної енергетики та, як наслідок, її процвітання та розвиток, планувалося скоротити шляхом введення важких податків [25, с. 14]. Таким чином, жодного повернення до атомної енергетики по суті не планувалося, грошей на розробку нових технологій не передбачалося, а існуючі АЕС так чи інакше планувалося закривати, просто протягом довшого часового проміжку.

Так за допомогою атомної енергетики уряд також планував досягнути досить амбітних задекларованих кліматичних цілей. У «енергетичному концепті» мова

йшла про зменшення парникових викидів у атмосферу аж на 40% (у порівнянні з 1990 роком) до 2020 року, та на 80% до 2050 [там само]. У рядах владної коаліції притримувалися тої думки, що атомна енергетика позбавлена шкідливих викидів двоокису вуглецю і є відносно дешевою та незалежною від природних ресурсів, а отже зможе стати таким собі «мостом» до епохи відновлюваної енергетики.

Крапку в питанні атомної енергетики поставила жахлива Аварія на Першій Фукусімській АЕС 11 березня 2011 року, яка стала першою семибальною ядерною катастрофою після Чорнобиля за міжнародною шкалою ядерних подій. Для німецького суспільства, яке від повоєнних часів переважно вороже ставилося до атомної енергетики це стало справжнім резонансом, який певною мірою надав «Energiewende» того вигляду, у якому вона існує зараз. Справлений ефект на публічний дискурс був колосальний: «Інцидент у Фукусімі призвів до майже істеричної реакції німецьких медіа. Це стає очевидно, якщо порівняти реакції у Німеччині з реакціями у Франції та Сполученому Королівстві. У Німеччині публікувалися додаткові щоденні та щотижневі тиражі газет, катастрофа документувалася щохвилинно. Навіть великі газети, які були політично близькими до правлячих партій почали критикувати атомну політику ХДС/ХСС та ВДП після Фукусіми» [38, с. 11].

Після аварії Ангела Меркель виступила із заявою, що всі АЕС Німеччини повинні пройти перевірки, а найстаріші станції були відключені від мережі. Це дістало назву «ядерний мораторій» [49]. Після закінчення терміну дії мораторію німецький уряд рішуче ухвалив радикальне політичне рішення – повністю відмовитися від атомної енергетики. 30 червня 2011 року було опубліковано тринадцяту поправку до закону про атомну енергетику, відповідно до якої усі атомні електростанції повинні бути закриті щонайпізніше до 2022 року [69]. «Закон включає основоположні національні правила захисних та профілактичних заходів, захисту від радіоактивного опромінення та утилізації ядерних відходів та радіоактивних

паливних елементів у Німеччині та є фундаментом для належного адміністративного порядку» [там само]. Владна коаліція по-суті здійснила розворот на 180 градусів порівняно з тими положеннями, які декларувалися у енергетичному концепті 2010 року, і то менше ніж за рік з його публікації.

Як зазначає Девід Джейкобс, хоча терміни відмови від атомної енергетики були практично такими ж, які встановили Зелені та Соціал-демократи за десять років до того, вперше у країні з'явився справжній консенсус щодо енергетичної політики на політичній арені, оскільки раніше «про-ядерні» ХДС/ХСС та ВДП врешті визнали небезпечність та необхідність відмови від ядерної енергетики [42, с. 255]. Тепер, з поразкою головного конкурента, перед відновлюваною енергетикою відкрився величезний простір можливостей.

Та робота легіслатури не обмежилася виключно змінами в законі про атомну енергетику. Було розроблено повний «енергетичний пакет» (нім. *Energiepaket*), який складався з низки законів. Зокрема: закон про енергетичні тарифи, який включав збільшення очікуваної на 2020 рік частки відновлюваних джерел енергії у виробництві струму, закон про створення національного кліматично-енергетичного фонду, закон про посилення заходів кліматичного захисту у містах та громадах, і декілька інших [49, с. 225].

Тепер перед урядом постало складне завдання – як забезпечити стабільний, адекватний та фінансово можливий енергетичний транзит, та головне досягти поставлених кліматичних цілей без атомної енергетики? Те, що вчора вважалося ключем та мостом до «*Energiewende*», раптово стало неприйнятним і було викинуто із політичних програм.

Ці зміни вимагали розробки нової деталізованої стратегії реструктуризації енергетичного сектору, аби він і надалі відповідав критеріям надійності, доступності, ефективності та новим кліматичним нормам. Розробка такого плану

стала одним з головних завдань нового уряду ХДС/ХСС та соціал-демократів на чолі з Ангелою Меркель. Так на світ у 2014 році з'явився Erneuerbare-Energien-Gesetz 2 [24]. Його не можна назвати принципово новим, він радше є поправкою, чи-то пак пристосуванням старого закону до нових політико-енергетичних реалій. Нова редакція закону значно підвищила цілі: до 2025 року відсоток альтернативної енергетики у виробництві електроенергії має становити 40-45%, до 2035 55-60%, до 2050 80%. Разом з цим загальна частка відновлюваних джерел у виробництві енергії (включно з сектором опалення та транспорту) повинна становити аж 18% на 2020 рік.

Для кращої інтеграції локальних виробників енергії до загальнонаціонального ринку, їх відтепер змушують напряду продавати власну енергетику на ринок, а не просто передавати її місцевому операторові електромереж. З метою зниження цін та компенсації субсидій на альтернативну енергетику була розроблена тендерна система. Наприклад, уряд запускає тендер на вироблення певної кількості електроенергії вітрогенераторами чи сонячними панелями у регіоні X. Як зазвичай відбувається з тендерами – хто запропонує меншу ціну, той і виграє, що надає значну перевагу великим оптовим виробникам. Тому, ця ініціатива була зустрита з певним скептицизмом в академічних колах. Представник вже неодноразово згадуваного аналітичного центру «Еко-Інститут» каже, що: «закон керується абстрактними принципами, а не досвідом, що може привести нас до менш оптимального розвитку в майбутньому» [24]. З-поміж іншого, закон також передбачає обмеження інсталяцій нових сонячних панелей та вітряків на рівні 2,5 гігават. Хоча це дещо суперечить, власне, логіці енергетичного транзиту, таке рішення можна пояснити прагненням дещо розвантажити бюджет від додаткових субсидій, які йдуть на зелений тариф. У цьому ж році було запущено «Кліматичну програму дій 2020»: «Необхідні значні додаткові зусилля, щоби скоротити цей розрив [між наявною та запланованою кількістю викидів двоокису вуглецю]» [10,

с. 2]. У програмі наводяться дані по кількостях вироблених парникових газів у різних секторах (як-то транспорт, енергетика, опалення, освітлення тощо) та способи їх зменшення з метою досягнення поставлених на 2020 рік кліматичних цілей.

Вже за рік по тому Німеччина підпасала текст Паризької угоди, що потребувало розробки більш довгострокового кліматичного плану. Тому у 2016 році «велика коаліція» затвердила «Кліматичну програму дій 2050». Перше, що кидається взнаки при першому ж погляді на цей документ, це конкретно визначені цифри зменшення викидів вуглекислого газу для окремих галузей господарства [21]. Для кожної з них окреслено рекомендований план досягнення цих результатів.

В окремому положенні декларується, що Німеччина і надалі буде спиратися на Схему торгівлі викидами Європейського Союзу (ETS). Однак такі особливості оподаткування викидів вуглецю потенційно можуть спричинити так званий ефект «carbon leakage», або ж витікання вуглецю. Сутність цього явища полягає в наступному: при високих тарифах на викиди CO₂ компанії мають матеріальний стимул переносити своє виробництво до країн із нижчим рівнем оподаткування викидів. Це особливо релевантно для Німеччини, де промисловість, в тому числі сталева, автомобільна, виробництво електроніки, харчова тощо, на сьогодні продовжують становити значну частину ВВП. Багато з цих галузей, і зокрема сталева промисловість, були внесені Європейською Комісією до списку потенційних «утікачів» внаслідок імплементації четвертої фази ETS у 2021-2030 роках [18].

Природньо, що всі ці розробки у коаліції вирішили закріпити на законодавчому рівні. У 2019 році з'явився перший закон «Про захист клімату»: «До 2030 року Німеччина зменшить парникові викиди щонайменше на 55%. З цією метою федеральний уряд, як перший уряд у світі, письмово зафіксував національні цілі захисту клімату» [45]. Значною мірою закон просто реартикулював вже висловлені

у попередніх програмах положення, зробивши їх обов'язковими. Це, зокрема, накладення обмежень по викидах двоокису вуглецю на кожен окремий сектор економіки, затвердження національних кліматичних цілей, підтримку відновлюваної енергетики тощо. Проте не обійшлося й без новинок. Насамперед, було розроблено систему оподаткування вуглецю для транспорту та будівель від 2021 року. Раніше ці сектори не входили до ETS і не оподатковувалися. Знов-таки, це закріплено у законі з метою досягнення кліматичних цілей 2030 року. Також уряд відмовився від початкової цілі зменшити парникові викиди на 40% до 2020 року (у порівнянні з 1990).

Парадоксально, що протягом двох десятиліть від прийняття першого закону про відновлювану енергетику німецька вугільна індустрія та ТЕЦ загалом рідко потрапляли до суспільного фокусу. Особливо парадоксальним це видається на фоні активного дискурсу щодо атомної енергетики. Здавалося, що вугільна індустрія взагалі не постраждає від нових кліматичних реалій. Але у 2020 році, з огляду на відставання ФРН від власних кліматичних цілей, кількості викидів вуглецю, зростання ролі відновлюваної енергетики та природного газу, уряд Ангели Меркель нарешті ухвалив закон «Про відмову від використання вугілля» (нім. Kohleausstiegsgesetz) [36]. Цьому передували дослідження парламентської Комісії з розвитку, структурних змін та працевлаштування, які були опубліковані на початку 2019 року, а також довготривалі перемовини із представниками вугільної індустрії.

«Вугільний закон» окреслює чіткий «гайдлайн» для закриття ТЕЦ та шахт, а також поступове зменшення кількості виробленої енергії. Це відбуватиметься в три етапи: 1) 15 гігават енергії від антрациту та 15 гігават від бурого вугілля до 2022 року 2) 8 гігават від антрациту та 9 гігават від бурого вугілля до 2030 року 3) припинення діяльності всіх ТЕЦ до 2038 року. Кількість виробленої електроенергії у 2019 році від антрациту та бурого вугілля становила 22.8 та 21.1 гігават відповідно [73]. Закон передбачає 4,35 мільярди (!) євро на компенсацію збитків вугільній

індустрії, а створення нових ТЕЦ повністю забороняється [36, с. 5]. Також для ТЕЦ вводиться тендерна основа для виробництва електроенергії, на зразок вже існуючої з 2014 року у секторі альтернативної енергетики (див. вище). Звісно, вже наявну інфраструктуру нелогічно просто знищити чи закрити, тому існуючим комбінованим електростанціям, які не повністю працюють на вугіллі, пропонується перейти на природний газ або відновлюваний ресурс – біомасу. Такі станції отримують додаткові компенсаційні виплати за кожен кіловат своєї потужності [с. 73].

Хоча вугільна індустрія, включно з видобутком та переробкою, є робочим місцем для близько 21 тисячі людей, більше половини з них понад 50 років [54]. На додачу до цього, протягом останніх десятиліть кількість робочих місць в цьому секторі неухильно скорочувалася. Звісно, деякі регіони Німеччини дуже залежні від видобутку вугілля, але враховуючи передбачені субсидії та розроблений графік, відмова від вугілля повинна пройти без негативних наслідків для населення.

Особливе місце в енергетичній політиці ФРН на даному етапі посідає природний газ. Після остаточного затвердження відмови від атомної енергетики він став таким-собі елегантним компромісом між енергоефективністю та навколишнім середовищем. Справа в тому, що при спалюванні «блакитного палива» виділяється значно менше шкідливого вуглекислого газу ніж при спалюванні вугілля, а в умовах коли поновна енергетика не може цілком забезпечити споживачів енергією, природний газ видається хорошим амортизатором та балансиrom. Однак, через наявну геополітичну ситуацію в Україні з транзитом природного газу не все так гладко. Так, станом на сьогодні більшість газу постачається до Європейського союзу, і до Німеччини зокрема, з Російської Федерації через територію України.

Протягом трьох десятиліть незалежності нашої держави Німеччина завжди залишалася одним з головних торговельних партнерів України. Після анексії Криму та створення невизнаних ДНР та ЛНР роль Німеччини в українському політикумі

значно збільшилася. За її посередництва було підписано Мінські домовленості та проводилися зустрічі у Нормандському форматі. Крім того, наразі ФРН є найбільшим з країн Європейського союзу експортером до України, у свою чергу в статтях українського експорту Німеччина також займає провідні позиції [4]. Тим не менш, будівництво російського газопроводу з назвою «Північний потік 2», що має на меті обійти газотранспортну систему України і налагодити постачання природного газу напряму до країн ЄС, стало конфліктним питанням для двох держав. Лобіювання ФРН російського геополітичного проекту, явно не вигідного для України ні політично ні економічно, є актуальним каменем спотикання у зовнішніх відносинах двох країн.

Виникає логічне питання: якщо Німеччина на шляху до кліматичної нейтральності та відмови від горючих корисних копалин, то чому вона є одним з головних лобістів «Північного потоку 2»? Її інтерес полягає у забезпеченні стабільності та безпеки газопостачання. Бо в умовах поступової відмови від атомної та вугільної енергетик, які становлять основу енергетичного сектору без газу просто неможливо гарантувати успіх політики «Energiewende». Але є ще один нюанс: «Північний потік 2» перетворить Німеччину на такий собі «газовий хаб» Європи. Звідси по трубопроводах OPAL та RHG російський газ поставлятиметься до країн східної та західної Європи. Звісно, це позитивно вплине на німецьку економіку, яка найбільше з усіх європейських країн страждає від санкцій про Росії. За даними Інституту світової економіки в Кілі «Серед країн Заходу втрати Німеччини у торгівлі складають 40%, в той час як інші великі геополітичні гравці, такі як Велика Британія (7,9%), Франція (4,1%), США (0,6%) втратили набагато менше» [22].

Тим не менш, попри ці збитки ФРН продовжує підтримувати Україну та тиснути на «Газпром». Зокрема, «Федеральне мережеве агентство Німеччини відхилило заявку компанії-оператора газопроводу "Північний потік-2" на звільнення від регулювання ЄС» [7]. Це однозначно підводить новий трубопровід під

законодавство Європейського Союзу, і в перспективі може привести до анбандлінгу «Газпрому».

Проте рано чи пізно від газу доведеться відмовитися: по-перше, його потрібно імпортувати, а по-друге, він не є кліматично нейтральним. Тому наразі у сфері науково-технічних розробок великі надії покладаються на гідроген. Навіть була розроблена національна стратегія щодо використання гідрогену, яка щоправда ще не вступила в силу. Проте використання гідрогену, або як його часто називають, «нафти майбутнього» пов'язане із великими матеріальними затратами, створенням необхідної інфраструктури з нуля, а також наявністю передових технологій.

На сьогодні енергетичний транзит сприймається не лише як відмова від традиційних та перехід на нові джерела енергії. Загальноприйнятим є виділення в рамках «Energiewende» трьох основних задач: зменшення викидів парникових газів, розвиток альтернативної енергетики, покращення енергоефективності та оптимізація енергоспоживання [62, с. 16]. Також її можна далі розбити на менші підпункти. Інтерв'ювання політичних експертів, проведене німецькими дослідниками, показує тренди і тенденції у сприйнятті даної політики [43]. Головним пріоритетом, як не дивно, визнається саме запобігання зміні клімату шляхом зменшення викидів CO₂. На другому місці – забезпечення теперішнього рівня постачання. Наразі Німеччина посідає провідні позиції у рейтингу надійності енергозабезпечення: кінцеві споживачі в середньому проводять протягом року лише 13 хвилин без світла. Для порівняння, у Великобританії – 46,5 хвилин, у Італії – 64,9, а у Франції – 52,6 хвилин [74, с. 15]. Третє місце посідає збереження природних ресурсів, які звісно мають тенденцію вичерпуватися. Лише за період з 2017 по 2018 рік загальні запаси нафти зменшилися на 6,6%, а запаси природного газу на 13,1% [59, с. 2]. До цілей енергетичного транзиту експерти також віднесли відмову від атомної енергетики, передову роль Німеччини у сфері захисту клімату,

незалежність від імпорту корисних копалин, захист навколишнього середовища, створення нових робочих місць.

Найбільш помітними та успішними є результати енергетичного транзиту у секторі виробництва електроенергії. Виконавчий директор проєкту «WindNODE» Маркус Гребіг з цього приводу висловився дуже радикально: «Німецький енергетичний транзит до цього часу був електричним транзитом – і з великим успіхом. Понад одна третина німецької електроенергії виробляється відновлюваними джерелами енергії. У регіоні діяльності WindNODE ця цифра складає аж 56 відсотків. Енергетичний транзит спіткав менший успіх у інших секторах, таких як транспортній та опалення. Ми відхилилися від виконання національних цілей зменшення викидів CO₂ з великим відривом» [74, с. 7].

На січень 2020 року ситуацію з досягненням цілей «Energiewende» можна тлумачити суперечливо. З одного боку, є очевидні успіхи, з іншого – прогноз Маркуса Гребіга справдився: за даними видання CleanEnergyWire, Німеччина хоча й досягла задекларованої у кліматичному законі цілі зменшити викиди на 35%, проте аж на 5% відхилилася від початкової цифри у 40%. Це можна пояснити диспропорціями викидів у різних секторах: в той час як у енергетичному та індустріальному секторах кількість викидів перманентно зменшувалася, викиди в транспортному та будівельному секторі зростали [70]. Кількість новобудов, які потрібно обслуговувати, приватних автомобілів з двигунами внутрішнього згоряння, тенденція менше використовувати громадський транспорт – усе це наразі віддаляє Німеччину від виконання поставлених задач. Є надія, що новий закон про клімат посприє дисбалансу в прогресі різних секторів.

Транспортний напрямок є надзвичайно перспективним, а проте до цього часу великою мірою залишається нерозробленим. Викиди від автомобілів, потягів, літаків, суден, зростаюча кількість приватних авто є перешкодами на шляху до кліматичної нейтральності. Як видно з поданої вище статистики, кількість викидів

у цій сфері протягом останніх років лише збільшувалася. Для Німеччини, яка є хабом автомобільної індустрії та налічує понад 1300 компаній, де працює близько 820 тис. осіб [14], переломною подією став так званий «Дизельгейт», або ж афера концерну Volkswagen із вихлопами дизельних двигунів. Після викриття махінацій з фільтрами, які встановлювалися у дизельні двигуни і вмикалися при проходженні тестувань, що тимчасово значно знижувало кількість викидів CO₂, німецькі автомобільні концерни увійшли до гонки електромобілів [11].

Додатковим стимулом стало рішення Федерального адміністративного суду Німеччини дозволити місцевій владі видавати заборону дизельним автомобілям на в'їзд у окремі зони [23]. Протягом останніх років було представлено автомобілі e-up, e-Golf, Golf GTE, BMW i3, e-Corsa а також низка концепт-карів від провідних німецьких виробників. Такі ініціативи як кар-шеринг, «безпілотні» автомобілі, та головне – електромобілі чи транспорт на біопаливі чи гідрогені, разом із використання публічного транспорту та велосипедів насправді можуть значно вплинути на досягнення кліматичних цілей.

Повертаючись до тези Маркуса Гребіга, в секторі виробництва електроенергії вклад альтернативної енергетики просто вражаючий: понад 42%! Проте, частка відновлюваних джерел у кінцевому споживанні енергії в цілому – лише 12,3%. На разі альтернативна енергетика стала справжнім хабом для працевлаштування. Чисельність зайнятих працівників у цій сфері зросла надзвичайно – від 105,800 осіб у 2000 до 317,700 у 2017 році. Особливо великий сплеск спостерігається у 2011 році, коли було остаточно затверджено відмову від атомної енергетики [40].

Найбільш розвиненим та енергетично прибутковим сектором альтернативної енергетики ФРН на сьогоднішній день є вітрова енергетика. Кількість працюючих у цій сфері понад 135 тисяч [там само]. У виробництві електроенергії, за даними Міністерства економіки та енергетики, частка вітрогенераторів становить 48,8%, або ж 105,6 гігават. При цьому енергії від наземних вітряків надходить в п'ять разів

більше ніж від морських. Однак ринок морської вітрової енергетики має великі перспективи за рахунок більшої стабільності і вже на сьогодні зростає найшвидше у порівнянні з іншими джерелами енергії [70]. Лівову долю ринку становлять також фотовольтаїка, біомаса, гідроенергетика. Найменш перспективним з огляду на ландшафт ФРН є геотермальні джерела.

Зараз у німецькому політикумі все ще точаться жваві дебати щодо майбутнього енергетичного транзиту. У викладі історії німецької політики «Energiewende» яскраво простежується вплив суспільства на енергетичний транзит. Уряд ухвалював важливі політичні рішення, такі як відмова від атомної енергетики у 2011 році під потужним впливом суспільних акторів. На сьогодні підтримка альтернативної енергетики залишається традиційно високою серед усіх суспільних груп. Опитування соціологічних центрів стабільно показують прагнення німців до збільшення об'ємів альтернативної енергетики та прискорення «Energiewende». Наприклад результати осіннього опитування минулого року Агенства відновлюваної енергетики показують, що 66% громадян вважають надзвичайно важливим далі розбудовувати сектор альтернативної енергетики, при цьому лише 8% загалом вважають це не важливим питанням [75]. Подібні цифри спостерігалися і протягом минулих років.

Щоправда, загалом у суспільстві також є частка незадоволених громадян. Зазвичай вони протестують проти встановлення вітрогенераторів, які є наймасовішим та продуктивним джерелом енергії. Як зазначається у німецькому виданні «Der Tagesspiegel»: «Вони [вітряки] для більшості опитаних благо. Однак коли починають встановлювати нові, виникає гнів» [67]. По-перше, вітряки шумні, і можуть заважати та дратувати громадян. Шум від вітряків подекуди може викликати стрес та безсоння. Знов-таки, це справджується лише для людей старшого віку: молодь більше схильна до акцептування вітряків [65]. По-друге, вони «псують ландшафт». Це потенційно зменшує привабливість регіону для

туризму та заважає місцевим жителям, особливо якщо мова йде не про поодинокі комерційні вітряки, встановлені фермерами або окремими громадянами, а про справжні «ферми», де кількість вітрогенераторів може налічувати кілька сотень одиниць. Власне, це також одна з причин, чому зараз багато надій покладається на офшорні вітряки.

Критики відновлюваних джерел енергії часто звертають увагу на те, що «сонце не завжди світить і вітер не завжди дує». Тому кількість виробленої електроенергії значно варіюється залежно від пори року та погоди. Це стосується абсолютно всіх відновлюваних джерел енергії. Але це питання може бути вирішеним шляхом розробки, наприклад, великих акумуляторів чи батарей, які зможуть зберігати енергію на випадок непродуктивних днів. Разом з цим зазвичай критикуються і величезні субсидії, які надаються по «зеленому» тарифу, а також ті субсидії, які йдуть на компенсацію вугільній та атомній індустрії.

Кліматичні активісти ж часто також висувують аргумент «кліматичних смертей». Суть його полягає в тому, що найбільше «кліматичних смертей», тобто смертей спричинених кліматичними змінами, як-то внаслідок частих екстремальних погодних умов на кшталт торнадо, злив тощо, відбуваються у найбільш нестабільних політичних державах, де немає адекватної політики захисту навколишнього середовища. Однак цей аргумент видається мало переконливим, оскільки, наприклад, в таких країнах як Росія, де уряд мало займається кліматичною політикою, та Німеччина, де кліматичні питання є одними з центральних на повісті дня, кількість таких смертей є однаковою [17]. Крім того, вони здебільшого стаються у слаборозвинених країнах Африки, де політична система, економіка та медицина просто не дозволяють запобігти нещасним випадкам.

Політика «Energiewende», не стоїть на місці. Наразі розробляються та імплементуються десятки політичних та технологічних ініціатив по усій Німеччині. Яскравим прикладом цьому слугує проєкт WindNODE, що розгорнувся у землях

колишньої НДР – Бранденбурзі, Саксонії, Саксонії-Ангальт, Тюрингії та Мекленбурзі. Цей проєкт об'єднує понад 70 учасників: від аналітичних центрів до великих енергетичних концернів. З найбільш перспективних ініціатив WindNODE варто звернути увагу на «Майбутнє зберігання енергетичного транзиту». Оскільки «сонце не завжди світить, а вітер не завжди дує», перед Німеччиною постало питання: а як зберігати отриману під час сонячних чи вітряних годин енергію на випадок хмарного й безвітряного дня? Цей проєкт розробляє великі акумулятори, чи то-пак батареї, для зберігання електроенергії [74, с. 48]. Крім цього, є також ініціативи по створенню єдиної інформаційної системи для операторів електромереж, оптимізації використання електроенергії, залучення кінцевого споживача. Останній можна реалізувати, наприклад, створенням мобільного додатку, який буде моніторити ціни на електроенергію, аби споживачі використовували її у години спаду цін [74, с. 80].

«Energiewende», або ж енергетичний транзит, пройшов досить довгий шлях: від абстрактних концептів у 1970х роках, до конкретної сучасної політики. На сьогодні під «Energiewende» слід розуміти три основоположних елементи: перехід на відновлювану енергетику, захист навколишнього середовища, оптимізація енергоспоживання. Хоча в суспільстві наявні деякі розбіжності у баченні майбутнього енергетичного сектору, існує також консенсус щодо того, що транзит необхідно продовжувати далі. До цього процесу залучено багато стейкхолдерів, деякі з них виграють від переходу на відновлювану енергетику, інші ж втрачають роботу. Та усі з них мають пристосовуватися до нових політико-енергетичних реалій. Сподіваємось, що багато німецьких уроків можна буде застосувати у майбутньому енергетичному транзиті України.

3. Результати опитування

3.1 Фабрики думок та уряд: механізми комунікації

У ході проведення нашого дослідження було отримано 9 детальних відповідей від центрів-респондентів. Як і передбачалося, більшість аналітичних центрів активно беруть участь у консультуванні уряду з приводу ухвалення різного роду політичних рішень. Отримані дані дозволяють пролити світло на ті тренди і тенденції, що панують у сфері плідних взаємовідносин між урядом та активною науковою спільнотою в німецькому політикумі.

Як і очікувалося, більшу зацікавленість у проходженні опитування проявили центри, що спеціалізуються на дослідженнях клімату та навколишнього середовища, а також енергетики. Хоча представники інших галузей досліджень також присутні у результатах опитування, а це, зокрема, економіка, міжнародні відносини, освіта, соціальна політика, сільське господарство, регіональне та містобудування. Переважна більшість центрів-респондентів одночасно фокусується на кількох напрямках досліджень.

Географічно ж респонденти розподілилися відносно рівномірно, вони представляють наступні землі: Бранденбург, Саксонію-Ангальт, Берлін, Північну Рейн-Вестфалію, Гамбург, Саксонію та Шлезвіг-Гольштейн.

Найбільш помітним з першого погляду при аналізах результатів є той факт, що всі без винятку центри, які взяли участь у дослідженні, з різною частотою але консультують уряд. Жоден респондент на питання «як часто ви консультуєте уряд з політичних питань» не відповів «ні».

Така висока адвокативна активність може бути обґрунтована кількома способами. Звісно, насамперед це можна частково пояснити тим, що 8 із 9 аналітичних центрів вказали принаймні одним із своїх джерел фінансування федеральний або місцевий уряд (8 обрали федеральний уряд, 6 місцевий). Це ще раз

підтверджує наведену вище тезу пані Внучко про часту фінансову залежність експертних центрів від уряду, що веде до їх активної участі у політичному процесі.

Але при цьому лише один із них фінансується виключно урядом. З цього можна зробити висновок, що послуги аналітичних центрів користуються високим попитом і на ринку, оскільки вони також фінансуються неприбутковими громадськими організаціями, приватними інвестиціями, компаніями, грантами, університетами тощо, а також працюють на замовлення, при роботі, наприклад, над окремими проєктами.

Практика політичної адвокації, або ж політичного консультування аналітичними центрами настільки рутинізувалася, що кошти які планується виділити на проведення досліджень та фінансування дослідницьких інститутів закладаються до державного бюджету. У своєму щорічному звіті міністерство фінансів ФРН в статті видатків на освіту та дослідження з 2020р. по 2023р. передбачає понад 74 млрд. євро. З них 18,2 млрд. припадає на 2020р., 18,9 млрд. на 2021 рік, і по 18,6 млрд. євро на 2022 та 2022рр [31, с. 35]. В цій статті витрат окремо прописано пункт «Наука, дослідження та розвиток поза вищими навчальними закладами». Тут передбачено й витрати на фінансування аналітичних центрів.

Окремої уваги в рамках «Energiewende» заслуговує урядова програма досліджень стабільного розвитку (FONA): «Програма «Дослідження стабільного розвитку» залишається основою для збереження біорізноманіття, для дослідження клімату а також для стійкої міської мобільності. Тому фінансування проєкту “FONA” збільшилося на 14 млн. євро в порівнянні з минулим роком» [31, с. 35]. До цього проєкту максимально залучаються й аналітичні центри: «За своєю природою програма слугує як платформа: стейкхолдери та учасники зі сфери політики, індустрії та управління, представники громадянського суспільства є залученими у проєкті та дослідницькому процесі з першого ж дня» [9]. Також, наприклад, у Національному плані дій особлива роль відводиться фабрикам думок: «діалог

громадянського суспільства з аналітичними центрами та громадськими організаціями а також із широким загалом потрібно продовжувати у різних форматах» [76, с. 36].

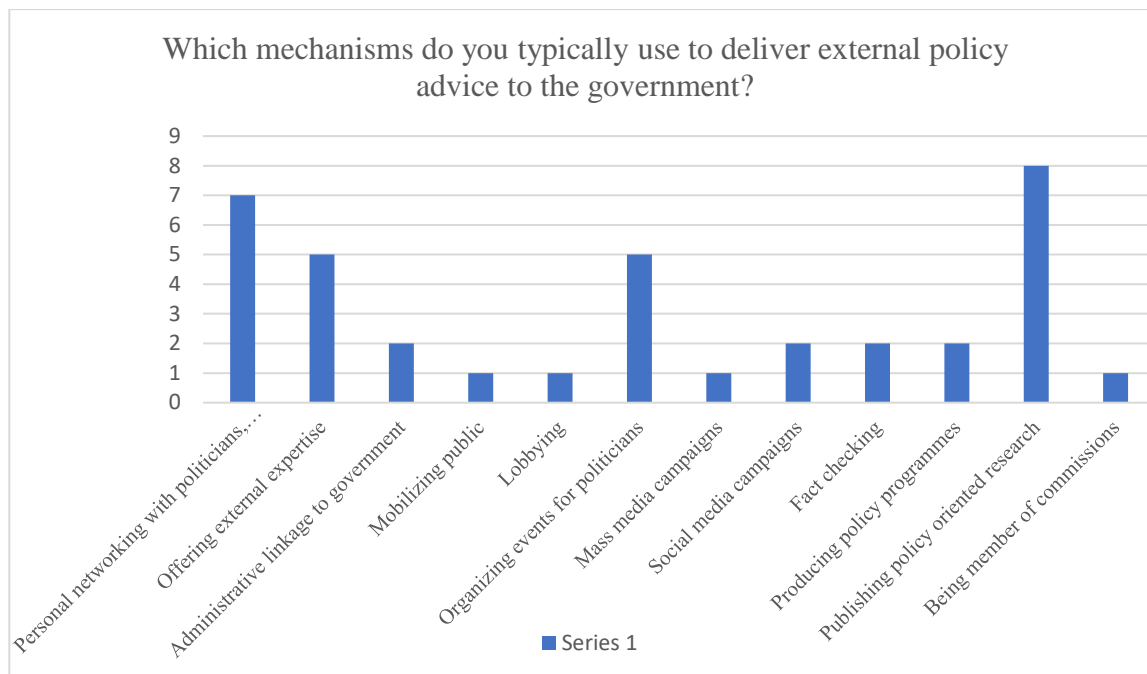
Фінансування аналітичних центрів коштами платників податків практикується не тільки на загальнодержавному рівні, але й на рівні земель. Зокрема, фінансування досліджень поза вищими навчальними закладами передбачено й у місцевих бюджетах Бранденбургу, Північної Рейн-Вестфалії, Саксонії-Ангальт, Саксонії та Шлезвіг-Гольштейну. Респонденти з цих регіонів обрали одним із своїх джерел фінансування саме місцевий уряд.

Обсяги виділених коштів значно варіюються від регіону до регіону. Так, бюджетом землі Бранденбург передбачено 175 млн. євро на сприяння дослідженням, а також 12 млн. євро на розвиток експериментальної науки на 2020р. [39, с. 50]. Бюджет Північної Рейн-Вестфалії ж включає 410,7 млн. євро на стимулювання досліджень, і аж 70,4 млн. євро на розвиток досліджень та експериментальної науки [50, с. 63].

Зважаючи на важливість та впливовість наукового знання, виникає потреба пролити світло на те, яким чином відбувається регулярна комунікація між урядом та аналітичними центрами, і адвокація зокрема.

Таблиця 1: Механізми комунікації з урядом

Як і варто було б очікувати від академічних закладів, аналітичні центри найчастіше комунікують з урядом та просувають певні ідеї через публікування політичних досліджень. Щоправда регулярність та кількість таких публікацій варіюється. Так, респонденти опитування у відповіді на запитання «Скільки публікацій про «Energiewende» ви робите протягом року?» відповідають по-різному: від 0 до 15.

Іншим поширеним та ефективним методом впливати на політику «мозкові центри» обрали особистий контакт з владою, політичними партіями чи політиками. Це можуть бути як формальні так і неформальні зв'язки: неофіційні зустрічі з депутатами в кулуарах парламенту, особисті знайомства з посадовцями, контакти що лишилися від попередньої співпраці тощо. Тобто навіть у розвиненій демократичній державі з сильними інституціями особистісний фактор відіграє одну з ключових ролей при формуванні політики.

Однак, як показують результати опитування, працівники аналітичних центрів не завжди обирають найефективніші методи адвокації. Унікальним випадком для

німецької політики є лобіювання. Опитані представники аналітичних центрів хоча й визнають його ефективним методом адвокації, проте лише один із них зазначив, що ним користуються. Справа в тім, що німецька політична система вимагає обов'язкової реєстрації лобістів. Як уже згадувалося в першому розділі, існують «Загальний регламент роботи федеральних міністерств» а також «Регламент роботи бундестагу». Ці документи вимагають від (потенційних) лобістів формальної реєстрації. Науковці Радж Чарі, Гарі Мьорфі та Джон Хоган зазначають, що це робиться для забезпечення прозорості [16, с. 422]. Але також: «в принципі, лобісти не можуть бути почуті парламентськими комітетами, або отримати допуск до парламенту, допоки вони не зареєстровані [там само]. Тут мається на увазі можливість бути присутніми на громадських слуханнях (з залученням експертів та/чи зацікавлених сторін), які організовуються парламентськими комітетами, з метою отримання необхідної інформації, консультацій, комунікації з групами інтересів тощо [55, с. 6]. Подекуди такі події є справжнім вікном можливостей для впливу на ухвалення політичних рішень.

Чому ж аналітичні центри не реєструються лобістами аби офіційно займатися лобіюванням? На нашу думку, причин може бути декілька. По-перше, це їм попросту не потрібно. Німецький парламент має право за потреби *ad hoc* запрошувати до консультацій незареєстровані організації. І результати опитування показують, що це працює. Отже, не обов'язково бути лобістом та перманентно відвідувати засідання Бундестагу, аби до твоєї думки дослухалися. «У Бундестазі такої думки, що багато людей повинно бути залучено до реальної розробки законопроектів, але відповідальність за прийняття законів повинна лежати на обраних для цього завдання, звідси природа запрошень тих, хто не є в реєстрі» [16, с. 423].

По-друге, подібна реєстрація накладає на «мозкові центри» певні небажані обмеження. Німецький науковець Мартін Зебальд з цього приводу зазначає

наступне: «Тому ці слухання для багатьох лобістів є досить набридливими обов'язковими подіями, від яких не можна відмовитися з тактико-політичних причин, а також з причин престижу та власної репутації» [44, с. 51].

По-третє, це суперечить, власне, головній ідеї аналітичних центрів – неупередженості та незалежності експертного знання. Вони покликані бути «мостом між академічною та політичною спільнотами» [48, с. 13], а не активними суб'єктами політики. Отримання фінансування від держави чи приватних акторів для власних наукових досліджень це одна справа, зовсім інша ж відкрито лобіювати в парламенті впровадження якогось законопроекту.

Окрім цього, є безліч інших, більш доступних методів просування політик, які згадано в анкеті. Це, зокрема, офіційні пропозиції з надання експертних послуг, факт-чекінг, кампанії в соціальних та масових медіа, організація заходів для політиків, членство у різного роду комісіях, розробка політик на замовлення тощо.

3.2 Просування енергетичного транзиту німецькими аналітичними центрами

Головною ідеєю цього дослідження було насамперед визначити, чи займається академічна спільнота у вигляді аналітичних центрів проблемами енергетичного транзиту; які тренди й тенденції можна прослідкувати; які методи, механізми, інструменти взаємодії аналітичних центрів з одного боку та громадян і політиків з іншого. Результати опитування, а також інформація, взята з інших джерел, дозволяють пролити світло на ці питання.

Однозначно позитивним трендом є залученість «фабрик думок» до проблем енергетичної сфери. Кількість інститутів, які займаються проблемами енергетичного транзиту, захисту навколишнього середовища чи зміни клімату досить висока. Крім цього, аналітичні центри з дотичних галузей, таких як приміром економіка, також працюють над цією проблематикою.

Серед опитаних панує однаковість стосовно необхідності енергетичного транзиту для Німеччини – всі респонденти висловилися за продовження політики «Energiewende». І хоча очевидно, що енергетичний транзит передбачає цілий комплекс заходів, більш пріоритетними питаннями вважаються зменшення парникових газів та розробка альтернативних джерел енергії. На це вказують і відкриті відповіді респондентів. Головним чином аналітики зацікавлені у встановленні вищих податків на викиди двоокису вуглецю, стимулюванні розвитку відновлюваних джерел енергії, відмови від горючих корисних копалин. Особливо цікавою є відповідь респондента з «Прогресивного центру», який наголошує на необхідності справедливого транзиту та мультилатералізму при розробці політики.

Респондентів також було опитано стосовно негативних аспектів енергетичного транзиту. Їхня критика дозволяє по-новому поглянути на окремі політики. Ставиться під сумнів продуктивність Національного закону відновлюваної енергетики (EEG) – він не передбачає достатньої кількості альтернативної енергетики а також тримає транзит у повільному темпі. Очевидно, що тут критикуються обмеження на інсталяції сонячних панелей та вітряків, про які вже було сказано у попередньому розділі. Так само звертають увагу на дороговизну транзиту. Насамперед, маються на увазі субсидії вугільної промисловості. Відмова від вугілля і справді коштує дуже дорого, розміри субвенцій виключно в сектор кам'яного вугілля лише від федерального уряду протягом 2019 року склав 794,4 мільйони євро [20]. Також критикувалася політика «зеленого гідрогену», яка ще не була офіційно затверджена у Бундестазі, а тому маємо надію що до цієї критики ще прислухаються.

Однак, не зважаючи на подібну критику «Energiewende», як уже було сказано, аналітичні центри підтримують цю політику в цілому, і це важливо. Хоча із дев'яти центрів лише п'ять взагалі просували енергетичний транзит на місцевому чи федеральному рівні. Змінився також і інструментарій, яким послуговуються

«мозкові центри» для адвокації «Energiewende». Активність та небайдужість до політики змушує аналітиків насамперед пропонувати власні послуги урядові. Разом з тим особистісний контакт та організація заходів для політиків, які високо оцінили респонденти за їх ефективність, також широко використовуються.

Оскільки «адвокація зазвичай відбувається у публічній сфері» [58, с. iv], а також «метод політичної адвокації включає в себе виважений процес впливу на виробників політичних рішень або вплив на соціальну чи громадську повістку дня (agenda)» [57, с. 165], і головне – вплив на політиків шляхом впливу на громадську думку, комунікація з громадськістю є наріжним каменем адвокації. У розділі 2 вже було викладено детальні проблеми, з якими зіткнулися німці під час імплементації енергетичного транзиту. До цих проблем належать, зокрема, й негативне ставлення пересічних громадян та їх небажання кооперувати з урядом, тому передбачалося, що «зелені» аналітичні центри точно будуть просувати транзит на публічному рівні.

Для цього використовуються як традиційні, так і сучасні соціальні медіа, що досить легко можна пояснити необхідністю комунікувати з усіма громадянами, а не лише з користувачами інтернету. Позаяк, приміром, встановлення вітряків, будівництво офшорних «вітряних ферм», позбавлення працівників вугільної та атомної індустрії робочих місць і т. ін. однаково впливає і на молодь, і на старше покоління, а на останнє подекуди навіть більше (на разі у вугільній промисловості переважно працює населення старше 50 років [54]). А якщо врахувати, що комп'ютерами та смартфонами користується лише близько 75% населення, необхідно вдаватися до більш традиційних методів комунікації, таких як телебачення (яким користується 92%), газети, радіо. [72].

Окрім цього, експерти також зазначають, що як і у випадку з політиками, для впливу на суспільство вони використовували публічні заходи (лекції, воркшопи). Але при соціальній адвокації також уможлиблюється використання інших

інструментів, таких як блогінг, використання соціальних мереж, стимуляція публічних обговорень та дистрибуція ресурсів.

Про високу затребуваність та впливовість експертного знання при виробленні публічної політики в Німеччині свідчать також відкриті відповіді респондентів. До прикладу, представник одного з центрів входив до складу так званої комісії WSB (нім. Kommission "Wachstum, Strukturwandel und Beschäftigung"), яка розробляла проєкт відмови Федеративної Республіки Німеччини від вугілля. Завданням комісії було розробити такий план, завдяки якому Німеччина могла би досягнути своїх кліматичних цілей як в короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі. Її члени також мали розробити пропозиції для розвитку «постраждалих» від відмови від вугілля регіонів. А у 2020 році на основі висновків цієї комісії було створено та затверджено проєкт абсолютної відмови від вугілля до 2038 року.

Представники цього ж аналітичного центру також стверджують, що брали активну участь у розробці вже згадуваних у попередньому розділі нових «кліматичних» законів (нім. Klimaschutzgesetz). Тут варто наголосити, що ця ініціатива є «основою кліматичного закону» [12], що ще раз підкреслює впливовість наукового знання не тільки в теоретичній площині, але й в практичній сфері імплементації публічної політики.

Респондент з іншого «мозкового центру» наводить приклад, коли уряд включив ними розроблений індикатор вимірювання росту засоленості ґрунтів до німецької стратегії стабільного розвитку. Програма зачіпає практично усі сфери соціального, політичного, економічного, культурного життя країни. Той факт, що експерти можуть впливати на розробку подібних документів, показує високий рівень інтеграції аналітичних центрів у німецький політикум.

Вчені з іншого центру, що в Кілі, також вплинули на загальнонаціональну політику енергетичного транзиту шляхом допомоги у розробці податку на двоокис

вуглецю. Подібна практика оподаткування викидів вуглекислого газу наразі поширюється по всьому світові, і в довгостроковій перспективі матиме значні наслідки для економіки держав-націй. Вони також займалися розробкою сертифікаційної схеми для біопалива, що є особливо необхідним в умовах розробки і переходу на альтернативні джерела енергії та відмови від традиційних видів палива.

Аналітичні центри у ФРН вже протягом тривалого часу інституціалізувалися у політиці. Їхні послуги користуються високим попитом на державному та приватному ринках, а самі вони часто і активно впливають на ухвалення політичних рішень. З одного боку, цей вплив може проявлятися у тиску на політиків, участі в урядових комісіях, публікаціях наукових досліджень та розробці політик, а з іншого у комунікації з громадськістю та просуванні певних ідей населенню. Цей тренд з високою імовірністю буде існувати й надалі.

Серед респондентів існує однаковість з приводу необхідності проведення політики «Energiewende», але немає консенсусу стосовно тих цілей, які вона насамперед повинна переслідувати, а також стосовно норм, законів та практик, які вже імплементовані. Вже на даному етапі помітно сильний вплив адвокації аналітичних центрів енергетичного транзиту: розробка законів та інших нормативно-правових актів, участь в урядових комісіях (і це навіть без реєстрації у переліку лобістів), створення релевантного наукового знання.

Також практикується просування «Energiewende» на рівні громадськості. Це дозволяє впливати на стейкхолдерів та ухвалювачів рішень. При цьому також змінюється адвокативний інструментарій. Важливу роль у комунікаціях із громадськістю відіграють традиційні та соціальні медіа. Без зусиль наукової спільноти навряд чи «Energiewende» існувала б у тому вигляді, в якому існує зараз.

Є надія, що одного дня висновки та узагальнення з цього дослідження можна буде використати у ході майбутнього енергетичного транзиту України. Німецький досвід розробки та впровадження законопроєктів, практичні аспекти політики, переваги та недоліки впровадження альтернативних джерел енергії та способи відмови від горючих корисних копалин тощо, все це рано чи пізно стане на повістці дня, і тоді німецька «Energiewende» однозначно знадобиться в Україні.

Висновки

Спираючись на результати проведеного дослідження можна сформулювати наступні висновки та узагальнення:

Попри високий потенціал, теорія адвокації лишається слабко розробленою у вітчизняній науці. Адвокація як політична практика полягає у здійсненні суспільно-політичними акторами впливу на процес ухвалення політичних рішень. Адвокація зазвичай здійснюється неприбутковими організаціями і має на меті досягнення публічного блага, що відрізняє адвокацію від лобіювання. Серед методів адвокації можна виокремити більш поширені та доступні (протести, бойкоти, страйки, медійні кампанії) та спеціалізовані (консультації, розробка політики, публікація досліджень, особистий контакт з політиками тощо). Перші зазвичай здійснюються на громадському рівні, останні – на урядовому.

Аналітичні центри у ФРН є активними суб'єктами політики. Вони мають довгу історію та глибоко вкорінені у політичну систему Німеччини. Їх мережа на сьогодні налічує понад дві сотні інституцій різного типу та спеціалізації. Ці центри зазвичай не входять до урядових структур, але абсолютна більшість із них фінансується місцевим або федеральним урядом. Крім цього, послуги дослідницьких центрів користуються великим попитом на ринку. Наразі спостерігається тенденція все більшого їх залучення до розробки та моніторингу політик. Зокрема, представники аналітичних центрів активно беруть участь у відкритих парламентських слуханнях, спеціальних комісіях, розробках законопроектів та програм розвитку.

Генеza «Energiewende» лежить у енергетичній політиці повоєнної ФРН. Саме тоді Німеччина спиралася на «вугільну економіку» а у суспільстві зародився скепсис стосовно атомної енергетики. Вперше ідеї повноцінного енергетичного транзиту виникають на початку 1980х років, коли зелений та антиядерний рухи набувають загальнонаціонального масштабу. Справжні ж зміни в енергетичній політиці

почали відбуватися на початку 2000х років, коли на державному рівні почала розроблятися нормативно-правова база для альтернативної енергетики та захисту навколишнього середовища. Сучасного вигляду «Energiewende» набула після аварії на Фукусімській АЕС у 2011 році. Після неї були ухвалені рішення відмовитися спершу від атомної енергетики а пізніше від вугілля, розроблені сучасні закони про захист навколишнього середовища та альтернативні джерела енергії. Сьогодні енергетичний транзит сприймається через призму трьох головних завдань: зменшення викидів парникових газів, оптимізації споживання електроенергії та розвитку альтернативних джерел енергії.

Результати проведеного опитування показують, що більшість аналітичних центрів час від часу консультують уряд з політичних питань. Така комунікація є прозорою та результативною. Зазвичай вона відбувається шляхом публікацій наукових досліджень та особистих контактів із політиками, хоча до репертуару аналітичних центрів належать також кампанії в соціальних та масових медіа, організація заходів для політиків, членство у різного роду комісіях, розробка політик на замовлення тощо. Як і передбачалося, аналітичні центри не займаються лобіюванням і не ідентифікують себе як лобісти. Більшість опитаних інституцій також не числиться в офіційному державному реєстрі лобістів.

Більшість респондентів підтримують «Energiewende» в цілому та займалися просуванням енергетичного транзиту на громадському чи урядовому рівнях. При цьому дещо змінюється стандартний репертуар адвокаційних практик. Для просування ідей на громадському рівні широко використовуються соціальні та традиційні медіа, а на урядовому – метод надання експертних консультацій, участь в спеціальних комісіях, публікація досліджень. Вже сьогодні помітний вагомий вплив, який відіграли «фабрики думок» у німецькій енергетичній політиці.

Список використаних джерел та літератури

1. Бацюкова Світлана. Визначення адвокації як предмету дослідження в політології. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. 2014. № 1132. С. 77 - 82.
2. Внучко Світлана Аналітичні центри як суб'єкти процесу прийняття політичних рішень : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 052. Київ, 2009. 17 с.
3. Денисевич Константин, Ландау Юрий, Нейман Владимир, Сулейманов Виктор, Шиляев Борис. Развитие атомной энергетики. URL: <http://energetika.in.ua/ru/books/book-4/part-1/section-1>. (дата звернення: 29.05.2020).
4. Експорт та імпорт 2018 – чим заробляємо, на що витрачаємо? ERL: <https://financer.com/ua/eksport-import-2018/> (дата звернення 15.04.2020)
5. Звягина Дарья Александровна. Аналитические центры германии: история успеха : Дипломатическая академия МИД РФ. URL: <http://web.snauka.ru/issues/2014/09/37292>. (дата звернення: 29.05.2020).
6. Мельник Людмила, Паталонг Магдалена, Сидорчук Олексій. Аналітичні центри в Україні та Німеччині: головні розбіжності та перспективи співпраці. Київ : Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва, 2016. 29 с.
7. Німецький регулятор не звільнив "Північний потік-2" від норм газової директиви ЄС. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/05/15/7109937/>. (дата звернення: 15.04.2020).
8. Фельдман Павел Яковлевич. Лоббизм: теория и практика. Москва : Горячая линия - Телеком, 2015. 120 с.
9. About FONA. URL: <https://www.fona.de/en/about-fona/flagship-initiatives.php>. (дата звернення: 15.04.2020).

10. Aktionsprogramm Klimaschutz 2020 Eckpunkte des BMUB. URL: https://www.bmu.de/fileadmin/Daten_BMU/Download_PDF/Klimaschutz/klimaschutz_2020_aktionsprogramm_eckpunkte_bf.pdf. (дата звернення: 15.04.2020).

11. Amelang Sören. BMW, Daimler, and VW vow to fight in green transport revolution. URL: <https://www.cleanenergywire.org/dossiers/energiewende-and-german-carmakers>. (дата звернення: 29.05.2020).

12. Appunn Kerstine, Wettengel Julian. Germany's Climate Action Law. URL: <https://www.cleanenergywire.org/factsheets/germanys-climate-action-law-begins-take-shape>. (дата звернення: 15.04.2020).

13. Appunn Kerstine. Coal in Germany. URL: <https://www.cleanenergywire.org/factsheets/coal-germany>. (дата звернення: 29.05.2020).

14. Automobilindustrie. URL: <https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Textsammlungen/Branchenfokus/Industrie/branchenfokus-automobilindustrie.html>. (дата звернення: 15.04.2020).

15. Bekanntmachung der öffentlichen Liste über die Registrierung von Verbänden und deren Vertretern : Deutscher Bundestag. URL: <https://www.bundestag.de/resource/blob/189456/d53518e02d698bc808122cabe9905578/lobbylisteamtlich-data.pdf>. (дата звернення: 08.04.2020).

16. Chari Raj, Murphy Gary, Hogan John. Regulating Lobbyists: A Comparative Analysis of the United States, Canada, Germany and the European Union. The Political Quarterly. 2007. № 78. Вип. 3. С. 422 - 438.

17. Climate change : WHO. URL: <https://www.who.int/heli/risks/climate/climatechange/en/>. (дата звернення: 15.04.2020).

18. COMMISSION DELEGATED DECISION (EU) 2019/708 of 15 February 2019 supplementing Directive 2003/87/EC of the European Parliament and of the Council concerning the determination of sectors and subsectors deemed at risk of carbon leakage for the period 2021 to 2030. Official Journal of the European Union. 2019. Вип. 62. С. 20 - 27.

19. Commission on Growth, Structural Change and Employment. URL: <https://www.bmu.de/en/download/commission-on-growth-structural-change-and-employment/>. (дата звернення: 15.04.2020).

20. Der fossile Energieträger Kohle spielt im derzeitigen Energiemix der Bundesrepublik eine wichtige Rolle. Rund 21 Prozent des Primärenergieverbrauches im Jahr 2018 basieren auf Stein- und Braunkohle. URL: <https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Artikel/Energie/kohlepolitik.html>. (дата звернення: 15.04.2020).

21. Der Klimaschutzplan 2050 – Die deutsche Klimaschutzlangfriststrategie. URL: <https://www.bmu.de/themen/klima-energie/klimaschutz/nationale-klimapolitik/klimaschutzplan-2050/>. (дата звернення: 15.04.2020).

22. Deutschland trägt Hauptlast der Russland-Sanktionen [Електронний ресурс] // Frankfurter Allgemeine Zeitung – Режим доступа до ресурсу: <https://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/mehr-wirtschaft/russland-sanktionen-deutschland-traegt-hauptlast-15340046.html>.

23. Diesel ban approved for German cities to cut pollution. URL: <https://www.bbc.com/news/business-43211946>. (дата звернення: 15.04.2020).

24. Dinkloh Peter. EEG 2.0 – A new legal framework for the German energy transition. URL: <https://www.cleanenergywire.org/dossiers/eeg-20-new-legal-framework-german-energy-transition-0#Germany>. (дата звернення: 15.04.2020).

25. Energiekonzept für eine umweltschonende, zuverlässige und bezahlbare Energieversorgung. URL:

https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Downloads/E/energiekonzept-2010.pdf?__blob=publicationFile&v=3. (дата звернення: 15.04.2020).

26. Energiewende: What do the new laws mean?. Agora Energiewende, 2017. 44 с.

27. Energy Concept for an Environmentally Sound, Reliable and Affordable Energy Supply [Електронний ресурс] // Federal Ministry of Economics and Technology (BMWi). – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <https://web.archive.org/web/20161006040920/http://www.bmwi.de/English/Redaktion/Pdf/energy-concept%2Cproperty%3Dpdf%2Cbereich%3Dbmwi%2Csprache%3Den%2Crwb%3Dtrue.pdf>.

28. Enquete-Kommission "Zukünftige Kernenergie-Politik" (1979-1983). URL: https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/22015969_enquete2-199444. (дата звернення: 29.05.2020).

29. Erneuerbare Energien in Zahlen. URL: https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Publikationen/Energie/erneuerbare-energien-in-zahlen-2017.pdf?__blob=publicationFile&v=27. (дата звернення: 29.05.2020).

30. Erneuerbares Energien Gesetz 2000 (EEG 2000). URL: https://www.erneuerbare-energien.de/EE/Redaktion/DE/Dossier/eeg.html?cms_docId=71110. (дата звернення: 15.04.2020).

31. Finanzbericht 2020. URL: https://www.bundesfinanzministerium.de/Content/DE/Standardartikel/Themen/Oeffentliche_Finanzen/Wirtschafts_und_Finanzdaten/Finanzberichte/Finanzbericht-2020-anl.pdf?__blob=publicationFile&v=3. (дата звернення: 15.04.2020).

32. Gemeinsam für Deutschland. Mit Mut und Menschlichkeit. Koalitionsvertrag von CDU, CSU und SPD. URL: https://www.cdu.de/system/tdf/media/dokumente/05_11_11_Koalitionsvertrag_Langfassung_navigierbar_0.pdf?file=1&type=field_collection_item&id=543. (дата звернення: 15.04.2020).

33. Geschäftsordnung des Deutschen Bundestages und Geschäftsordnung des Vermittlungsausschusses. URL: <https://www.btg-bestellservice.de/pdf/10080000.pdf>. (дата звернення: 15.04.2020).

34. Geschäftsordnung. URL: https://www.bundestag.de/parlament/aufgaben/rechtsgrundlagen/go_btg/go07-245166. (дата звернення: 15.04.2020).

35. Gesetz zur geordneten Beendigung der Kernenergienutzung zur gewerblichen Erzeugung von Elektrizität. URL: https://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav#__bgbl__%2F%2F*%5B%40attr_id%3D%27bgbl102s1351.pdf%27%5D__1590787327074. (дата звернення: 15.04.2020).

36. Gesetzentwurf der Bundesregierung Entwurf eines Gesetzes zur Reduzierung und zur Beendigung der Kohleverstromung und zur Änderung weiterer Gesetze (Kohleausstiegsgesetz). URL: https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Downloads/G/gesetzentwurf-kohleausstiegsgesetz.pdf?__blob=publicationFile&v=8. (дата звернення: 15.04.2020).

37. Gross electricity generation from renewable energy in Germany 1990-2019. URL: <https://www.statista.com/statistics/583179/gross-electricity-generation-from-renewable-energy-germany/>. (дата звернення: 15.04.2020).

38. Hake Jürgen-Friedrich, Fischer Wolfgang, Venghaus Sandra, Weckenbrock Christoph. The German Energiewende e History and status quo. Energy Policy. 2015. С. 1 - 15.

39. Haushaltsplan 2019/2020. URL:
https://mdfe.brandenburg.de/media_fast/4055/00_Haushaltsgesetz_2019-20_Beschluss.pdf. (дата звернення: 15.04.2020).
40. Indikator: Beschäftigte im Bereich Erneuerbare Energien. URL:
<https://www.umweltbundesamt.de/indikator-beschaeftigte-im-bereich-erneuerbare#die-wichtigsten-fakten>. (дата звернення: 15.04.2020).
41. Integriertes Energie- und Klimaprogramm (IEKP) der Bundesregierung. URL:
<https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Textsammlungen/Industrie/integriertes-energie-und-klimaprogramm.html>. (дата звернення: 15.04.2020).
42. Jacobs David. The German Energiewende - History, Targets, Policies and Challenges. Renewable Energy Law and Policy Review. 2012. С. 223 - 233.
43. Joas Fabian, Pahle Michael, Flachsland Christian, Joas Amani. Which goals are driving the Energiewende? Making sense of the German Energy Transition. Energy Policy. 2016. С. 42 - 51.
44. Kleinfeld Ralf, Zimmer Annette, Willems Ulrich. Lobbying: Strukturen. Akteure. Strategien. VS Verlag, 2007. 280 с.
45. Klimaschutzgesetz gilt CO₂-Ausstoß verbindlich senken. URL:
<https://www.bundesregierung.de/breg-de/themen/klimaschutz/klimaschutzgesetz-beschlossen-1679886>. (дата звернення: 15.04.2020).
46. Krause Florentin, Bossel Hartmut, Müller-Reißmann Karl-Friedrich. Energie-Wende: Wachstum und Wohlstand ohne Erdöl und Uran. Freiburg : Öko-Institut, 1980. 232 с.
47. Maubach Klaus-Dieter. Energiewende: Wege zu einer bezahlbaren Energieversorgung. Düsseldorf : Springer, 2013. 270 с.

48. McGann James. 2019 Global Go To Think Tank Index Report. 17-те вид. University of Pennsylvania, 2020. 265 с.

49. Merkel verkündet 3-monatiges Moratorium. URL: <https://www.swr.de/swr2/wissen/archivradio/14-03-2011-merkel-verkuendet-moratorium/-/id=2847740/did=9365266/nid=2847740/1uybqeb/index.html>. (дата звернення: 15.04.2020).

50. Nachtragshaushaltsplan 2020. URL: https://www.haushalt.fm.nrw.de//daten/hh2020_1.ges/daten/pdf/2020/HHP-2020N1R-Gesamtdokument.pdf. (дата звернення: 15.04.2020).

51. Öffentliche Liste über die beim Bundestag registrierten Verbände. URL: <https://www.bundestag.de/parlament/lobbyliste>. (дата звернення: 08.04.2020).

52. Open Think Tank Directory. URL: https://onthinktanks.org/open-think-tank-directory/?select-ottd_country%5B%5D=germany&hidden-s=&hidden-current-page=1. (дата звернення: 09.04.2020).

53. Pautz Hartwig. Think Tanks in the United Kingdom and Germany: Actors in the Modernisation of Social Democracy. The British Journal of Politics and International Relations. 2010. С. 274 - 294.

54. Podbregar Nadja. Wie viele Arbeitsplätze kostet der Ausstieg?. URL: <https://www.wissenschaft.de/umwelt-natur/wie-viele-arbeitsplaetze-kostet-der-ausstieg/>. (дата звернення: 15.04.2020).

55. Regelung von Interessenvertretung („Lobbying“) in Deutschland, im Ausland und nach internationalen Standards : Deutscher Bundestag. URL: <https://www.bundestag.de/resource/blob/535020/c7814ef1d4e163408d44b20e09fbd350/WD-3-204-17-pdf-data.pdf>. (дата звернення: 29.05.2020).

56. Reid Elizabeth. Understanding the Word “Advocacy”: Context and Use. Nonprofit Advocacy And The Policy Process A Seminar Series. 2000. P. 1 - 9.
57. Sheldon Gen, Wright Amy. Policy Advocacy Organizations: A Framework Linking Theory and Practice. Journal of Policy Practice. 2013. P. 163 - 193.
58. Sprechman Sofia, Pelton Emily. Advocacy Tools and Guidelines: Promoting Policy Change. CARE, 2001. 115 p.
59. Statistik der Deutschen Mineralölwirtschaft. Hamburg : europe oil telegram, 2019. 48 с.
60. Sühlsen Kathrin, Hisschemöller Matthijs. Lobbyingthe ‘Energiewende’. Assessingtheeffectivenessofstrategies topromotetherenewableenergybusinessinGermany. Energy Policy. 2014. C. 1 - 10.
61. Thalman Ellen, Wettengel Julian. The story of "Climate Chancellor" Angela Merkel. URL: <https://www.cleanenergywire.org/factsheets/making-climate-chancellor-angela-merkel>. (дата звернення: 15.04.2020).
62. The Energy of the Future Reporting Year 2017. URL: https://www.bmwi.de/Redaktion/EN/Publikationen/Energie/second-progress-report-energy-transition.pdf?__blob=publicationFile&v=3. (дата звернення: 15.04.2020).
63. Think Tank Directory Deutschland. URL: <http://www.thinktankdirectory.org/directory/directory.html>. (дата звернення: 15.04.2020).
64. Tuschhoff Christian. Distanzverbreiterung vs. Gemeinschaftsbildung: Die Rolle von Medien und Denkfabriken bei der Verarbeitung der Rede von Bundespräsident Gauck. Z Außen Sicherheitspolit. 2015. C. 99 - 122.

65. Umfrage zu Windrädern: Jüngere stören sie weniger. URL: <https://www.solarserver.de/2020/01/23/umfrage-zu-windraedern-juengere-stoeren-sie-weniger/>. (дата звернення: 15.04.2020).

66. Understanding the Energiewende. URL: https://www.agora-energiewende.de/fileadmin2/Projekte/2015/Understanding_the_EW/Agora_Understanding_the_Energiewende.pdf. (дата звернення: 15.04.2020).

67. Van Bebber Werner. Wie der Streit über Windräder die Energiewende bremst. URL: <https://www.tagesspiegel.de/themen/reportage/wenn-buerger-gegen-windraeder-klagen-wie-der-streit-ueber-windraeder-die-energiewende-bremst/25622614.html>. (дата звернення: 15.04.2020).

68. Vereinbarung zwischen der Bundesregierung und den Energieversorgungsunternehmen vom 14. Juni 2000. URL: <https://www.bmu.de/download/vereinbarung-zwischen-der-bundesregierung-und-den-energieversorgungsunternehmen-vom-14-juni-2000/>. (дата звернення: 15.04.2020).

69. Verfassung und Gesetze. URL: <https://www.bmu.de/themen/atomenergie-strahlenschutz/nukleare-sicherheit/rechtsvorschriften-technische-regeln/grundgesetz-atomgesetz/>. (дата звернення: 15.04.2020).

70. Wehrmann Benjamin. German offshore wind power - output, business and perspectives. URL: <https://www.cleanenergywire.org/factsheets/german-offshore-wind-power-output-business-and-perspectives>. (дата звернення: 15.04.2020).

71. Wehrmann Benjamin. Steep emissions plunge puts Germany's original 2020 climate target back on the cards. URL: <https://www.cleanenergywire.org/news/steep-emissions-plunge-puts-germanys-original-2020-climate-target-back-cards>. (дата звернення: 15.04.2020).

72. Wer ist wie online? Zahlen, Daten und Fakten zur Internetnutzung. URL: <https://www.deutschland.de/de/topic/wissen/internetnutzung-in-deutschland-daten-und-fakten>. (дата звернення: 15.04.2020).

73. Wettengel Julian. Spelling out the coal exit – Germany’s phase-out plan. URL: <https://www.cleanenergywire.org/factsheets/spelling-out-coal-phase-out-germanys-exit-law-draft>. (дата звернення: 15.04.2020).

74. Who we are and what we do: WindNODE report 2018. WindNODE, 2018. 164 с.

75. Wichtig für den Kampf gegen den Klimawandel: Bürger*innen wollen mehr Erneuerbare Energien. URL: <https://www.unendlich-viel-energie.de/themen/akzeptanz-erneuerbarer/akzeptanz-umfrage/akzeptanzumfrage-2019>. (дата звернення: 15.04.2020).

76. Zweiter Nationaler Aktionsplan 2019 – 2021 Versatz. URL: <https://www.bundesregierung.de/resource/blob/973812/1667398/d3a4e7a0597be1d49dc37237a3849aca/2019-09-04-nationaler-aktionsplan-ogp-data.pdf?download=1>. (дата звернення: 15.04.2020).

Додатки

Додаток «А»

Бланк інтернет-опитування

1. Email address: _____

2. Name of the organization: _____

3. Headquarters location: _____

4. Main spheres of interest:

- ❖ Energy and resource
- ❖ Climate and Environment
- ❖ Economy
- ❖ Defense and National Security
- ❖ Education
- ❖ Foreign Policy and International Affairs
- ❖ Health Affairs
- ❖ Science and technology
- ❖ Social policy
- ❖ Other...

5. Number of employees:

- Fewer than 10
- 10 – 49
- 50 – 249
- More than 250

6. Sources of finance:

- ❖ Federal government

- ❖ Local government
- ❖ Political party(ies)
- ❖ Crowdfunding
- ❖ Private grants
- ❖ Own resources
- ❖ Interest groups
- ❖ University
- ❖ NGOs
- ❖ Other...

7. How often do you give policy advice to the government (local or federal?)

- Never
- Rarely
- Sometimes
- Often
- On a regular basis

8. Which mechanisms do you typically use to deliver external policy advice to the government?

- ❖ Personal networking with politicians, authorities, political parties
- ❖ Offering external expertise (via letters, calls, meetings, emails etc.)
- ❖ Administrative linkage to government
- ❖ Mobilizing public
- ❖ Lobbying
- ❖ Organizing events for politicians
- ❖ Mass media campaigns
- ❖ Social media campaigns
- ❖ Fact checking

- ❖ Producing policy programs
- ❖ Publishing policy oriented research
- ❖ Other...

9. Please rate the effectiveness of the mentioned mechanisms to deliver policy advice:

	Ineffective	Rather ineffective	Not sure	Rather effective	Very effective
Personal networking with politicians, authorities, political parties					
Offering external expertise					
Administrative linkage to government					
Mobilizing public					
Lobbying					
Organizing events for politicians					
Mass media campaigns					
Social media campaigns					
Fact checking					
Producing policy programs					
Publishing policy-oriented research					

10. Please write down the methods which were not listed above and comment on their effectiveness.

11. How necessary is energy transition for Germany?

- ☐ Unnecessary
- ☐ Rather unnecessary
- ☐ Not sure
- ☐ Rather necessary
- ☐ Necessary

12. Please select TWO of the three «Energiewende» objectives that you find most important.

- ❖ Development of renewables
- ❖ Reduction of greenhouse gases
- ❖ Improving energy efficiency

13. Please write down particular «Energiewende» policies that you support the most and comment why. e.g. Nuclear Phase-out, Renewable Energy Sources act, National Action Plan on Energy Efficiency etc.

---

14. Please write down particular "Energiewende" policies that you do not support and comment why.

---

15. Have you ever advocated "Energiewende" policies to local or federal authorities?

- ☐ Yes
- ☐ No

16. Which methods did you use to advocate "Energiewende" to the government?

- ❖ Personal networking with politicians, authorities, political parties
- ❖ Offering external expertise (via letters, calls, meetings, emails etc.)
- ❖ Administrative linkage to government
- ❖ Mobilizing public
- ❖ Lobbying
- ❖ Organizing events for politicians
- ❖ Mass media campaigns
- ❖ Social media campaigns
- ❖ Fact checking
- ❖ Producing policy programs
- ❖ Publishing policy oriented research
- ❖ Other...

17. Have you ever advocated "Energiewende" policy to the public?

- ☐ Yes
- ☐ No

18. Which channels did you use?

- ❖ Traditional mass media (TV, Newspapers, Magazines, Radio etc.)
- ❖ Social media (Facebook, Twitter, YouTube, Instagram, Snapchat etc.)
- ❖ Other

19. Which strategies did you use?

- ❖ Online advertising (Google ads, Facebook ads, Instagram ads etc.)
- ❖ Offline advertising
- ❖ Sparking public debate
- ❖ Organizing public events (lectures, workshops, round tables, meeting, rallies)
- ❖ Distribution of resources (handouts, magazines, books, flyers etc.)

- ❖ Fact checking
- ❖ Blogging
- ❖ Video posting
- ❖ Other...

20. Do you plan to advocate "Energiewende" in 2020 and the following years? Please describe how.

---

21. How many publications about "Energiewende" do you produce per year (give approximate estimate)?

---

22. Please describe situations when government took your advocacy into consideration and you actually impacted policy.

---

23. How could your advocacy experience be applied in Ukraine?

---

24. How could German energy transition experience be applied in Ukraine?

---

25. Could you please share some materials (books, research papers, movies, presentations, reports etc.) on "Energiewende" that could be of a good use for the thesis?

---

26. Would you like us to officially thank you in the thesis?

- ☐ Yes
- ☐ No

27. Would you like to get research results by e-mail in May - June 2020?

- ☐ Yes
- ☐ No

Додаток «Б»

Відповіді респондентів

1	Email Address	Name of the organization	Headquarters location	Main spheres of interest	Number of employees
2	laima.eicke@iass-potsdam.de	IASS Potsdam	Potsdam	Energy and Resource, Climate and Environment, Foreign Policy and International Affairs	50 - 249
3	Hermans@iamo.de	Leibniz-Institut für Agrarentwicklung in Transformationsökonomien (IAMO)	Halle (Saale)	Agriculture and rural development	50 - 249
4	janis.prinz@progressives-zentrum.org	Das Progressive Zentrum	Berlin	Economy, Foreign Policy and International Affairs, Social policy, Just Transition	10 - 49
5	ute.klammer@uni-due.de	IAQ University Duisburg-Essen	Duisburg	Education, Social policy	50 - 249
6	monika.deckers@ewi.uni-koeln.de	Institute of Energy Economics at the University of Cologne (EWI)	Cologne, Germany	Energy and Resource, Climate and Environment, Economy	10 - 49
7	matthias.graetz@bef-de.org	Baltic Environmental Forum Germany	Hamburg	Energy and Resource, Climate and Environment	Fewer than 10
8	a.korzhenevych@ioer.de	Leibniz Institute of Ecological Urban and Regional Development	Dresden, Germany	Energy and Resource, Climate and Environment, Education, Urban and regional planning	50 - 249
9	info@ifw-kiel.de	Kiel Institute for the World Economy	Kiel, Germany	Climate and Environment	50 - 249
10	azerrahn@diw.de	DIW Berlin	Berlin	Energy and Resource, Climate and Environment, Economy	More than 250

1	Sources of finance	How often do you give policy advice to the government (local or federal)?	Which mechanisms do you typically use to deliver external policy advice to the go
2	Federal government, Local government	Rarely	Personal networking with politicians, authorities, political parties, Producing policy
3	Federal government, Local government, Private grants	Sometimes	Personal networking with politicians, authorities, political parties, Offering external
4	Federal government, NGOs	Sometimes	Personal networking with politicians, authorities, political parties, Organizing event
5	University	On a regular basis	Personal networking with politicians, authorities, political parties, Administrative lin
6	Federal government, Local government, Companies (project-based)	Often	Personal networking with politicians, authorities, political parties, Offering external
7	Federal government, Own resources, NGOs, EU, foundations	Often	Offering external expertise (via letters, calls, meetings, emails etc.), Mobilizing pub
8	Federal government, Local government, Competitive third-party funding (EU, other public, private)	On a regular basis	Personal networking with politicians, authorities, political parties, Offering external
9	Federal government, Local government, Private grants	Sometimes	Personal networking with politicians, authorities, political parties, Offering external
10	Federal government, Local government	On a regular basis	Organizing events for politicians, Mass media campaigns, Social media campaign

1	Which mechanisms do you typically use to deliver external policy advice to the government?
2	Personal networking with politicians, authorities, political parties, Producing policy programmes, Publishing policy oriented research
3	Personal networking with politicians, authorities, political parties, Offering external expertise (via letters, calls, meetings, emails etc.), Publishing policy oriented research
4	Personal networking with politicians, authorities, political parties, Organizing events for politicians, Publishing policy oriented research
5	Personal networking with politicians, authorities, political parties, Administrative linkage to government, Organizing events for politicians, member of commissions
6	Personal networking with politicians, authorities, political parties, Offering external expertise (via letters, calls, meetings, emails etc.), Publishing policy oriented research
7	Offering external expertise (via letters, calls, meetings, emails etc.), Mobilizing public, Lobbying, Social media campaigns, Publishing policy oriented research
8	Personal networking with politicians, authorities, political parties, Offering external expertise (via letters, calls, meetings, emails etc.), Organizing events for politicians, Fact checking, Producing policy programmes, Publishing policy oriented research
9	Personal networking with politicians, authorities, political parties, Offering external expertise (via letters, calls, meetings, emails etc.), Administrative linkage to government, Organizing events for politicians, Fact checking, Publishing policy oriented research
10	Organizing events for politicians, Mass media campaigns, Social media campaigns, Publishing policy oriented research

	Please rate the effectiveness of the mentioned mechanisms to deliver policy advice. [Personal networking with politicians, authorities, political parties]	effectiveness of the mentioned mechanisms to deliver policy advice. [Offering external expertise (via letters, ...)]	effectiveness of the mentioned mechanisms to deliver policy advice. [Administrative linkage to government]	Please rate the effectiveness of the mentioned mechanisms to deliver policy advice. [Mobilizing public]	Please rate the effectiveness of the mentioned mechanisms to deliver policy advice. [Lobbying]	effectiveness of the mentioned mechanisms to deliver policy advice. [Organizing events for politicians]	Please rate the effectiveness of the mentioned mechanisms to deliver policy advice. [Mass media campaigns]	effectiveness of the mentioned mechanisms to deliver policy advice. [Social media campaigns]	Please rate the effectiveness of the mentioned mechanisms to deliver policy advice. [Fact checking]
1									
2	Rather effective	Rather effective	Not sure	Rather effective	Rather effective	Rather effective	Rather effective	Not sure	Rather effective
3	Not sure	Not sure	Not sure	Not sure	Not sure	Not sure	Not sure	Not sure	Not sure
4									
5	Very effective	Rather effective	Rather effective	Rather effective	Very effective	Rather effective	Very effective	Rather effective	Not sure
6	Rather effective	Rather effective	Not sure	Not sure	Rather effective	Rather ineffective	Rather ineffective	Rather ineffective	Rather effective
7	Rather effective	Rather effective		Not sure	Rather effective	Not sure	Not sure	Rather ineffective	Not sure
8	Rather effective	Rather effective				Not sure			Not sure
9	Rather effective	Not sure	Rather effective	Not sure	Rather effective	Rather effective	Not sure	Not sure	Rather ineffective
10						Rather effective			

	effectiveness of the mentioned mechanisms to deliver policy advice. [Producing policy programmes]	effectiveness of the mentioned mechanisms to deliver policy advice. [Publishing policy oriented research]	Please write down here the methods which were not listed above and comment on their effectiveness.	How necessary is energy transition for Germany?	Please select TWO of the three "Energiewende" objectives, that you find most important.	Please write down particular "Energiewende" policies (decrees, initiatives, legislative acts etc.) that you support the most and comment why. e.g. Nuclear Phase-out, Renewable Energy Sources act, National Action Plan on Energy Efficiency etc.	Please write down particular "Energiewende" policies that you do not support and comment why.	Have you ever advocated "Energiewende" policies to local or federal authorities?
1								
2	Rather effective	Rather effective		Necessary	Development of renewables, Reduction of greenhouse gases	renewable energy sources act, updated climate targets, coal phase out	Green Hydrogen policies that are used as coverage for traditional	Yes
3	Not sure	Not sure		Necessary	Development of renewables, Reduction of greenhouse gases			No
4				Necessary	Development of renewables, Reduction of greenhouse gases	Fossil fuel phase-out, a just transition, multilateralism		No
5	Rather effective	Not sure	commission reports	Rather necessary	Development of renewables, Improving energy efficiency	no priority		Yes
6	Not sure	Rather effective		Necessary	Reduction of greenhouse gases, Improving energy efficiency	overall CO2 price for all sectors (be it a tax or in the form of an (EU) ETS)	EEG (effective, but not efficient)	Yes
7	Rather effective	Rather effective		Necessary	Development of renewables, Reduction of greenhouse gases			No
8	Rather effective	Not sure	Being involved in the process of public consultations when new	Necessary	Development of renewables, Reduction of greenhouse gases	Renewable Energy Sources act - fosters innovation, including social innovation	Subsidies to accompany coal phase out in Lusatia (East Germany) - too	Yes
9	Rather effective	Not sure		Necessary	Reduction of greenhouse gases, Improving energy efficiency	Extension of Carbon pricing (Klimagesetz) as the most important Policy to incentivize GHG reductions.	restriction of renewables	Yes
10		Rather effective		Necessary	Development of renewables, Reduction of greenhouse gases			No

1	Which methods did you use to advocate "Energiewende" to the government?	Have you ever advocated "Energiewende" policy to the public?	Which channels did you use?	Which strategies did you use?	Do you plan to advocate "Energiewende" in 2020 and the following years? Please describe how.
2	Organizing events for politicians, Producing policy programmes	Yes	Traditional mass media (TV, Newspapers, Magazines, Radio etc.), Social media (Facebook, Twitter, YouTube, Instagram,	Organizing public events (lectures, workshops, round tables, meetings, rallies), Blogging, Twitter	yes, by policy briefs and events
3	Personal contact to politicians, authorities, political parties, Offering external expertise (via letters, calls, meetings, emails etc.)	No		Organizing public events (lectures, workshops, round tables, meetings, rallies)	Promote the bioeconomy
4	Personal contact to politicians, authorities, political parties, Offering external expertise (via letters, calls, meetings, emails etc.), Organizing events for politicians	Yes	Social media (Facebook, Twitter, YouTube, Instagram, Snapchat etc.)	Blogging	yes
5	Offering external expertise (via letters, calls, meetings, emails etc.), member of the council for sustainable development	Yes	events	Organizing public events (lectures, workshops, round tables, meetings, rallies), reports	no particular focus
6	Personal contact to politicians, authorities, political parties, Offering external expertise (via letters, calls, meetings, emails etc.), Publishing policy oriented research	Yes	Traditional mass media (TV, Newspapers, Magazines, Radio etc.), Social media (Facebook, Twitter, YouTube, Instagram,	Sparking public debate, Organizing public events (lectures, workshops, round tables, meetings, rallies), Distribution of resources (handouts,	We're a research institute with an applied perspective on energy economics (rather than a think tank/organization that is taking
7		No			No
8	Offering external expertise (via letters, calls, meetings, emails etc.), Organizing events for politicians, Fact checking, Organizing dialog between different stakeholders (not only policy, but also business, civil	No		Organizing public events (lectures, workshops, round tables, meetings, rallies)	Do research on various aspects of this matter, esp. regarding spatial development dimension
9	Personal contact to politicians, authorities, political parties, Offering external expertise (via letters, calls, meetings, emails etc.), Administrative linkage to government, Organizing events for politicians, Fact checking	Yes	Traditional mass media (TV, Newspapers, Magazines, Radio etc.), public talks and events	Sparking public debate, Organizing public events (lectures, workshops, round tables, meetings, rallies), Distribution of resources (handouts,	same as before
10		No			

	Do you plan to advocate "Energiewende" in 2020 and the following years? Please describe how.	How many publications about "Energiewende" do you produce per year (give approximate estimate)?	situations when government took your advocacy into consideration and you actually impacted policy.	How could your advocacy experience be applied in Ukraine?	How could German energy transition experience be applied in Ukraine?	Could you please share some materials (books, research papers, movies, presentations, reports etc.) on "Energiewende" that could be of a good use for the thesis?	Would you like us to officially thank you in the thesis?	Would you like to get research results by e-mail in May -June 2020?
1								
2	yes, by policy briefs and events	2	no example	i don't know		https://www.iass-potsdam.de/en/output/publications	No	Yes
3	Promote the bioeconomy	0 (directly about the Energiewende), more about issues related to					No	No
4	yes	1				ISBN 978-3-96759-001-2 http://just-transition.eu/	No	No
5	no particular focus		education				No	Yes
6	We're a research institute with an applied perspective on energy economics (rather than a think tank/organization that is taking	10 studies, 10 contributions to energy media, some interviews	phase-out of coal (one member of our team was part in the WSB	To answer that, we have too few knowledge about the energy situation in	To answer that, we have too few knowledge about the energy situation in		No	Yes
7	No	None	We don't work explicitly on the German Energiewende.				No	No
8	Do research on various aspects of this matter, esp. regarding spatial development dimension	2 (institute as a whole does not focus at this topic)	Indicator for sealed land growth included into federal sustainability	Yes	Experience about policy implementation, public dialog, mistakes, costs	https://www.zew.de/PU81163 ; http://ftp.zew.de/pub/zew-docs/dp/dp17067.pdf ;	No	Yes
9	same as before	entire Ifw produces About 10-15	introduction of Extended carbon pricing, certification scheme for	do not know		do not know	No	No
10		3			Analyze which measures were (not) effective and why (not); translate to	Official monitoring report of the German Energiewende by the relevant Federal Ministry. Gives a good and concise overview over	No	Yes

АНОТАЦІЯ

Дипломної роботи

Тема: *Адвокація енергетичного транзиту аналітичними центрами: німецька Energiewende*

Студент(ка) Душко Ростислав Ігорович

Рік навчання: 4

Факультет: соціальних наук та соціальних технологій

Науковий керівник: Амельченко Н. А. Кандидат філософських наук, доцент.

Рецензент _____

Захищена “ ____ ” _____ 200_ р.

Короткий зміст роботи: Робота присвячена розкриттю політичної практики адвокації енергетичного транзиту аналітичними центрами у Федеративній Республіці Німеччині. У праці визначаються особливості адвокації як політичної практики, з'ясовується роль та специфіка діяльності німецьких аналітичних центрів, висвітлюються історія та особливості німецького енергетичного транзиту. Також подається якісний аналіз власного інтернет-опитування німецьких аналітичних центрів, що доповнюється викладом попередніх напрацювань за темою. Результати дослідження зокрема висвітлюють загальні механізми комунікації академічної спільноти з урядом та громадськістю, а також специфічні методи, які використовуються при просуванні енергетичного транзиту.